

PENTAGRAM

T H E M A N U M M E R

DE SPIRITUELE BELOFTE VAN OOST-EUROPA

«Oost-Europa worstelt om los te komen van de banden die de vrije geest zo lang aan de aarde hebben geketend. Tijdens die immense strijd schenken Oost en West elkaar het beste wat zij kunnen bereiken op spiritueel niveau. Vele voorbeelden van onzelfzuchtig dienen, van mededogen en menslievendheid spreken iedere zoeker aan.» (p. 23)

Pegasus, Jacopo de' Barbari, ca. 1505.

INHOUD

- 2 DE SCHAT OPDELVEN
- 4 HIJ GELOOFDE IN HET GOEDE
MAAR HIELD ALLEEN VAN
ZICHZELF
- 8 WAT WE ZIEN, IS NIET DE
OORSPRONKELIJKE NATUUR
- 11 DE RECHTVAARDIGE GAAT HEEN,
MAAR ZIJN LICHT BLIJFT
- 16 DE SPIRITUELE BELOFTE VAN
OOST-EUROPA
- 24 «DE WERELD HEEFT OP MIJ
GEJAAGD, MAAR MIJ NIET GEVAN-
GEN»
- 27 BRONNEN
- 28 «DE WARE RELIGIE IS NIET WAT
MEN WEEET, MAAR WAT MEN
DOET»
- 31 LEO TOLSTOI – HET SPOOR VAN
EEN ZOEKER
- 36 «ELKE MENSENZIEL IS EEN DEEL
VAN GOD»

25STE JAARGANG NR. 6

NOVEMBER/DECEMBER 2003

DE SCHAT OPDELVEN

In een Russische sage wordt verteld dat de held Svjatogor, een reus, uitroept: «Als ik het zwaartepunt van de aarde zou vinden, zou ik een ring aan de hemel bevestigen en de hemel en de aarde met een ketting naar elkaar toe trekken en ze dan met een brug met elkaar verbinden.» Kort daarop ontmoet hij een zwerver met een zakje op zijn rug. Deze groet hem met de woorden: «Roemrijke Svjatogor, jij bent zo enorm sterk! Kun jij mij niet helpen en dit zakje dragen?» Svjatogor poogt het zakje op te tillen, maar krijgt er geen beweging in. «Wat zit erin?», roept hij. «En wie ben jij?» «Ik ben Mikoéla Seljáninivitsji. In dit zakje bewaar ik het middelpunt van de aarde.» En kalm vervolgt de boer zijn weg. In een andere sage treft een koning met zijn ridders dezelfde Mikoéla Seljáninivitsji aan terwijl hij zijn land met een zilveren ploeg bewerkt. De ploeg wordt getrokken door een onooglijk paardje. De ridders doen een poging de zilveren ploeg op te tillen, maar niemand lukt het. Dan pakt Mikoéla de ploeg met één hand op en legt hem terzijde.

Het zoeken naar het middelpunt van de aarde en het ploegen met een zilveren ploeg zijn mythische beelden die tot ver in de historie van Oost-Europa teruggaan.

Zoals in bijna elke mythe, liggen ook in deze beelden een opdracht en een belofte verborgen. De boer kan worden gezien als het symbool van de belofte. Het geestelijk middelpunt is in hem actief geworden. Hij draagt het bewust met zich mee, laat zich erdoor veranderen en wordt zo één met de heilige aarde.

In de mens ligt een goddelijk principe verborgen, dat overeenkomt met het geestelijk middelpunt van de aarde. Maar niemand, ook al is hij nog zo sterk, kan deze innerlijke schat voor een ander opdelven. Ieder moet het zelf doen. In sommige Oost-Europese verhalen gebeurt dat met een zilveren ploeg, symbool van de ziel die door innerlijke worsteling gezuiverd en gelouterd is. Talloze Oost-Europese filosofen, schrijvers, dichters, kunstenaars en gnostici hebben die weg gezocht en van hun bevindingen getuigenis afgelegd. Zij wezen velen hoe zij hun geestelijke schat in het hart dwars door de ‘rode zee’ van hun bloedsgebondenheid konden vrijmaken.

In hun ontwikkeling hebben ook de volkeren van Oost-Europa veel geleden en grote ontberingen doorstaan. In de Oost-Europese literatuur en filosofie wordt veel geschreven en gesproken over de deemoedige ziel die zich schuldig voelt aan haar aardse existentie. Knechting en bittere materiële en spirituele nood versterkten dat gevoel, maar ook de eeuwige vraag naar het waarom van zo’n leven. De Russische dichteres Anna Achmatova getuigt hiervan op ontroerende wijze. Vanuit een diepbewogen ziel beschrijft zij de

spanningsboog tussen de scherven van het aardse bestaan en het eeuwige leven dat zij vermoedt.

IDEAAL VAN VERGODELIJKTE MENSHEID

Als zoeker naar de geestmens, stak de Oekraïense mysticus Grigori Savvitsj Skovoroda als een vuurtoren boven allen uit. Oekraïners noemden hem ‘onze Pythagoras’. Hij getuigde op monumentale wijze van de nieuwe mens die in hem geboren werd. *«De levensboom bevindt zich midden in ons vlees.»* De waarachtige mens is ‘het hart in de mens’, het nieuw ontwaakte geestelijke hart. Een achterkleinzoon van Skovoroda, de grondlegger van het symbolisme, Wladimir Sergevic Solovjev (1853-1900), wordt tot de grootste Russische denkers en filosofen van de negentiende eeuw gerekend. Hij zag ‘het volkomen ideaal van de vergoddelijkte mensheid’ als het hoogste doel van het gezamenlijk streven. Solovjev streefde naar ‘verandering van binnenuit’, uit de geest en het hart van de mens. En in de 20^e eeuw getuigde de kunstenaress Kora Antarova over de ‘kracht van de eeuwigheid die in het eigen hart klinkt’.

Ook willen wij in deze en de volgende editie van Pentagram berichten over de titanische worsteling van de schrijvers Lew Nikolajewitsj Tolstoj (1828-1910), Fjodor Michajlowitsj Dostojevski (1821-1881) en de filosoof Nikolaj Berdjajev (1874-1948). ‘Vrijheid’ beschreef Berdjajev als ‘een geestelijk principe in de mens.’ De grootinquisiteur in het gelijknamige verhaal

van Dostojevski, werpt Jezus voor de voeten: *«U had het rijk van de keizer kunnen grijpen. Waarom heeft U dat afgewezen? Het enige effectieve middel om allen te dwingen U zonder tegenspraak te aanbidden, wees U af. En dat omwille van de vrijheid!»* Het zaad, gezaaid door zovele diepbewogen zoekers naar de Waarheid is ontkiemd in mensenharten over de gehele wereld. Bevrijding van de ziel is voor velen misschien nog onwerkelijk, maar kunstmatige grenzen en gekweekte tradities verdwijnen, zodat zij hun eigen innerlijk kunnen gaan waarnemen. Met de zilveren ploeg van het reinste en diepste zielenverlangen zoeken zij naar de verborgen schat in zichzelf.

Redactie Pentagram

In steen uitgehakt ornament in een muur van de kerk van St. George, Jourjeff-Polsky.

HIJ GELOOFDE IN HET GOEDE MAAR HIELD ALLEEN VAN ZICHZELF

De 'korte vertelling van de antichrist' van de Russische schrijver Vladimir Solovjev kan de ogen openen van diegenen die diep in zichzelf schouwen en willen doordringen tot de oorzaken van hun van God gescheiden bestaan. Het is de apocalyptische ontmaskering van het ik in zijn opperste waan.

De 'korte vertelling' maakt deel uit van een groter werk, de *'drie gesprekken over oorlog, voortgang en het einde van de wereldgeschiedenis, waarin een korte vertelling over de antichrist is opgenomen'*. Het verhaal van de 'antichrist' speelt in een tijdperk van binnen- en buitenlandse oorlogen en politieke veranderingen, veroorzaakt door een Aziatische invasie in Europa. Na dat tijdperk is Europa een min of meer democratisch verbond van volkeren geworden: de Verenigde Staten van Europa. Cultuur kan nu weer opleven, maar de vragen naar leven en dood, het uiteindelijke lot van de wereld en van de mensen zijn nog niet beantwoord.

Tijdens deze heroriëntering treedt een opmerkelijke figuur op de voorgrond, die als schrijver en filosoof en door zijn maatschappelijke activiteiten alom bekend is geworden. Solovjev beschrijft hem als een overtuigd spiritualist. Een man met een heldere geest, die hem steeds op de waarheid wijst. Het goede, God, de Messias. *«Daarin geloofde hij, maar hij hield alleen van zichzelf. Hij geloofde in God, maar*

zonder het te willen en zonder dat het hem duidelijk was, verkoos hij Hem in de diepte van zijn ziel. Hij geloofde in het goede, maar het alziend oog van de eeuwigheid wist dat deze mens zou buigen voor de macht van het kwade, zodra die hem zou kopen, niet met de zinsbegoocheling van de zintuiglijke en lagere hartstochten, ja niet eens door de zo verleidelijke lokspijzen van macht, maar alleen door een mateloze eigenliefde.»

«HIJ ZAG ZICHZELF ALS DE CHRISTUS»

Sober, onbaatzuchtig en liefdadig actief leeft hij zijn geweldige eigenliefde uit. Hij is ervan overtuigd dat God hem wel mag en hij beschouwt zich als de tweede man in het universum, als de enige zoon van God. Deze opmerkelijke man is de antichrist: *«Hij zag zichzelf als Christus. De zedelijke daad Christi en Zijn absolute uniciteit waren onbegrijpelijk voor deze door eigenliefde verduisterde geest.»* De antichrist rechtvaardigt zijn optreden met de woorden: *«Christus was alleen een verbeteraar van de mensheid. Ik ben echter geroepen de weldoener van deze verbeterde, en deels nog niet verbeterde mensheid te zijn. Ik zal de mensheid alles geven wat zij nodig heeft. Als moralist onderscheidde Christus goed en kwaad. Ik zal beide verenigen met de kwaliteiten, die goed en kwaad nodig hebben. Ik zal de echte vertegenwoordiger van God zijn, die zijn zon laat opgaan over de goeden en over de kwaden en het laat regenen over rechtvaardigen en onrechtvaardigen.»*

In de vertelling *De grootinquisiteur* van Dostojevski ligt een parallel met het verhaal van de antichrist van Solovjev. De grootinquisiteur zegt tegen Jezus: «*Tegenover U plaatsen wij allereerst het geluk van de mens. Wij zullen voor de mensen een rijk van rust en geluk bouwen. U hebt alleen uitverkorenen, terwijl wij állen rust brengen.*

Wij zullen de mensen een stil en vredig geluk verschaffen, het geluk van zwakke wezens, zoals zij nu eenmaal geschapen zijn.»

De antichrist wacht op een duidelijke oproep van God om de nieuwe verlossing van de mensheid ter hand te nemen, als een duidelijke bevestiging van het feit dat hij de oudere zoon is, de geliefde eerste-

Boom der kennis van goed en kwaad, 19^e eeuw.

ling van God. Maar er gebeurt niets. Als zijn zelfoverschatting begint te wankelen, meent hij dat niet hijzelf, maar de Galileëer de echte eerste en laatste is. Hij stelt zich voor wat hij zou moeten doen en zeggen, wanneer Hij plotseling voor hem zou staan. Hij, het lichtende genie, de supermens, zou een knieval voor Hem moeten maken. Nee, zweert hij dan, dat zal ik nooit doen. En een wilde haat rijst in hem op. Woedend verlaat hij zijn huis en in de donkere nacht loopt hij voort tot hij een steile rotswand bereikt: «*Moet ik Hem roepen, vragen. Wat ik moet doen?*» Een gedaante kijkt hem zachtmoedig en treurig aan, maar hij wijst hem terug met de woorden: «*Hij heeft medelijden met mij, nee, hij is niet opgestaan.*» Dan springt hij naar beneden. Maar hij wordt opgevangen door een nevelachtig lichtend wezen: «*diens ogen doorpriemden zijn ziel met een ondraaglijke scherpe blik*». Een metalige stem – kwam hij van binnen of van buiten? – zegt zieleloos: «*Fij bent mijn geliefde zoon, waarin ik welbehagen heb*». De antichrist voelt dat hij door een ijskoude kracht vervuld wordt.

HIJ TOONT HOE GENIAAL HIJ IS

De Bijbelwoorden «*Deze is mijn Zoon*», worden door Solovjev zodanig gewijzigd, dat zij het tegengestelde betekenen. Want niet het ik van de natuur is de zoon van God. Als het ik zich door inzicht overgeeft aan de goddelijke kracht, wordt de nieuwe ziel vrijgemaakt. En als deze zich met de geest verbindt wordt over haar gezegd: «*Deze is mijn Zoon, mijn Geliefde, in Wien Ik mijn welbehagen heb*». (Matth. 3:17).

Na dit incident bij de afgrond, beschrijft de antichrist zijn ervaringen in een boek dat toont hoe geniaal hij is. Hoe hij de meest verheven ideële principes en praktische oplossingen met elkaar weet te verenigen.

Echter, niet de poging tot dergelijke syntheses is het kwaad, maar de manier waarop de antichrist zo'n synthese wil bereiken: «*En dat alles zal verenigd en verbonden zijn met een zo geniaal kunstenaarschap, dat het ieder die eenzijdig denkt en handelt, licht zal vallen het geheel slechts onder een speciale, aan hem bekende gezichtshoek te zien en aan te nemen, zonder dat hij de waarheid wat voor offer ook brengt, zonder dat hij zich omwille daarvan werkelijk boven zijn ik verheft, zich inderdaad afkeert van zijn eenzijdigheid, zonder dat hij de fouten van zijn inzichten en streven uitroeit of hun ontoereikendheid behoeft te completeren.*»

HET 'NABOOTSEN' IS BIJ LANGE NA NIET HET 'VOLGEN'

De antichrist wil het rijk van God op aarde stichten. Jan van Rijckenborgh schrijft: «*Het gehele natuurreligieuze leven van onze dagen is niet anders dan zulk een nabootsing; een zeer begrijpelijke, doch uiterst naïeve nabootsing: een nabootsing van de Imitatio Christi! Maar, hoe begrijpelijk en vergeeflijk ook, is het niettemin het allergrootst denkbare verraad dat men bedrijven kan. Want het 'nabootsen' is bij lange na niet het 'volgen': alleen de navolging Christi leidt tot het bevrijdende integreerend leven! De nabootsing is een hoogstens goedbedoelde schijn. Geen schijn tot hulp bij het nastreven van de werkelijkheid, doch een schijn – en dat is het funeste – om de werkelijkheid te 'imiteren'. Om de schijn voor werkelijkheid te doen doorgaan.*»

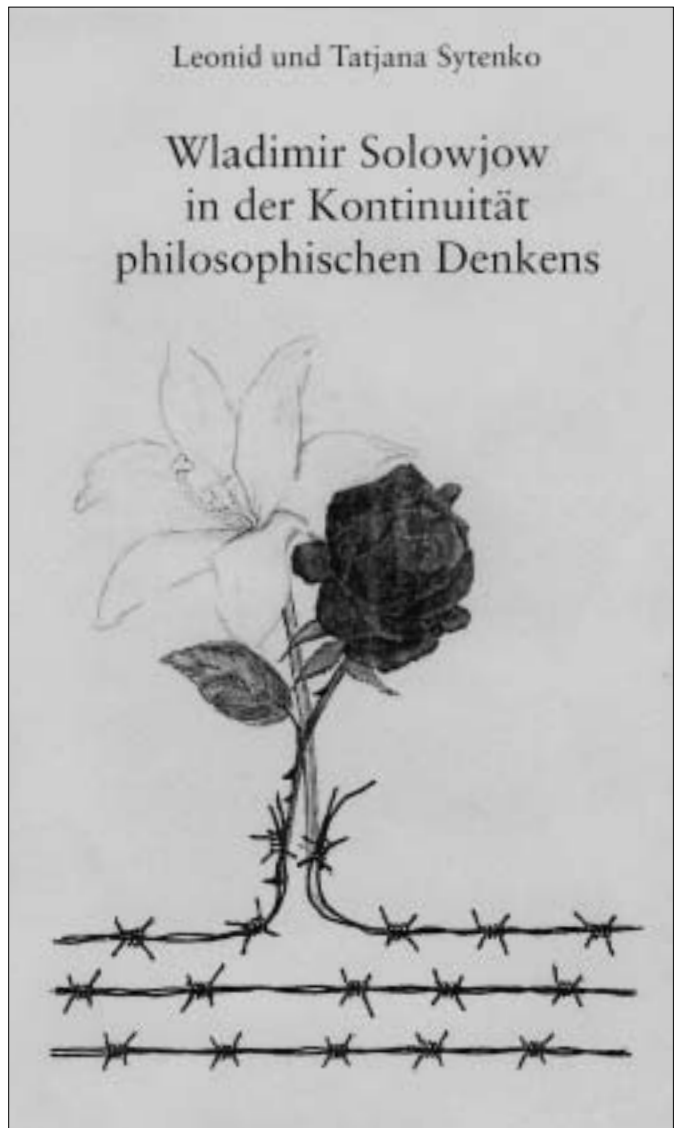
Solovjev beschrijft hoe de antichrist aan populariteit wint. Op grond van zijn ideeën wordt hij president en uiteindelijk wordt hij tot keizer gekozen. Hij probeert de mensen met goede daden te overtuigen en voor zich te winnen. Zodra hij de politieke en sociale

vraagstukken opgelost heeft, pakt hij de religie aan. Hij heeft gemerkt dat de valse profeet die hij in dienst heeft genomen, bij de christenen angst en antipathie heeft opgewekt. Ook blijkt dat teksten uit het Nieuwe Testament die gaan over de vorsten van deze wereld, intenser worden gelezen en actiever worden becommentarieerd.

«HET KOSTBAARSTE IS VOOR ONS DE CHRISTUS»

Daarom roept hij in Jeruzalem een oecumenisch concilie bijeen. In zijn rede tot de christenen van alle richtingen eist hij, dat zij hem als hun leider zullen erkennen: «niet uit plichtsgevoel, maar uit innige liefde.» Verder vraagt hij hun wat voor hen het kostbaarste is in het christendom, zodat ik mijn inspanningen daarnaar kan richten. De katholieke christenen roept hij op hem te erkennen als 'de enige voor spreker en beschermer,' de protestanten als 'hun soevereine leider,' en de orthodoxe christenen vraagt hij hem 'hun ware leider en heer' te noemen. Wie daarmee instemt, mag naast hem plaats nemen. En meer dan de helft van de gelovigen doet dat.

Maar een kleine groep gelovigen en hun leiders gaan niet in op zijn verzoek. De antichrist stelt hun dezelfde vraag en zij antwoorden hem: «Het kostbaarste in het christendom is voor ons Christus. Hij zelf en alles wat van Hem komt. Want wij weten dat de hele volheid van de godheid lichamelijk in Hem aanwezig is.» En zij ontmaskeren hem als de antichrist. De valse profeet maakt daarop twee van de leiders onschadelijk door 'vuur dat uit de hemel valt.' En de keizer roept uit dat op deze wijze al zijn vijanden door de hand van zijn Vader zullen omkomen. Nu besluit de kleine groep christenen alle contacten met de vijand van God te verbre-

ken. Zij gaan naar de 'woeste hoogten van Jericho' om daar te vasten en te bidden. Zij zien in dat, zoals in Joh. 17:21 staat, de tijd gekomen is dat het laatste gebed Christi over zijn discipelen in vervulling gaat en dat zij één zullen zijn, zoals Hij zelf met de Vader één is.

Solovjev hoopte dat alle religies zich zouden verenigen om de macht van de antichrist te keren. Hij liet hen daarom naar een 'hooggelegen plaats' uitwijken, terwijl de antichrist en zijn volgelingen door vuurstromen uit een vulkaan werden vernietigd.

WAT WE ZIEN, IS NIET DE OORSPRONKELIJKE NATUUR

Wladimir Solovjev was één van de belangrijkste filosofen en dichters uit de Zilveren Eeuw van de Russische cultuur, een periode rond het einde van 1900, een ingrijpend keerpunt in de tijd, waarop traditionele spirituele waarden hun glans verloren. Met zijn wereldbeschouwing inspireerde Solovjev onder meer de symbolisten in zijn land.

Op twintigjarige leeftijd had hij reeds een vast omlind beeld van zijn roeping. Hij studeerde toen historische filologie aan de universiteit van Moskou en was lid van de Geestelijke Academie. Aan zijn nicht Ekaterina Vladimirovna Romanova schreef hij: *«De wereld van het geestelijke is uiteengevallen. Het christendom is de absolute waarheid, maar heeft een vorm gekregen waaraan de rede ontbreekt. Daarom spreekt zij de mens van deze tijd niet aan. Oost en west, vormloze inhoud en inhoudloze vorm kunnen niet verder en streven naar synthese.»* Tijdens zijn inauguratierede als lector aan de universiteit van Moskou, zei hij: *«De zichtbare werkelijkheid is niet serieus, niet de ware natuur. Zij is alleen een masker; de sluier van Isis.»* Dit inzicht beheerste al zijn toespraken. Om verdieping te zoeken, ging hij een jaar naar Londen. In het Brits Museum kreeg hij een visioen: als het ware een herhaling van een visioen uit zijn vroege jeugd. In dat visioen mocht hij de Sophia, de goddelijke wijsheid, schouwen en hij

*«O, eeuwige vriendin,
door mij slechts zwak bezongen,
hoor wat mijn muze u wijdt:
de wereld is leugen, haar grove stof
verhult
de steen van den beginne.
Zo is het mij gezegd. Getoond werd mij
de schoonheid van het ene, eeuwige Zijn.
Driemaal ben je mij verschenen.
Niet een gedachte, die jou schiep,
nee, diepste werkelijkheid was mijn
beleven.
Je kwam als antwoord
op de roep mijns harten.*

*Ik zag het Al en alles was één.
Het lieflijk beeld van mijn eeuwige
vriendin
en de glans van dit hemels licht
vervulde mijn hart
en alles om mij heen.*

*De wereld is ijdel.
Maar de sluier van stof
gaf de oersteen aan mij prijs.
Hoewel de tijd mij nog regeert,
zag ik Gods volheid,
het eeuwig Zijn.»*

ontving de innerlijke opdracht naar Egypte te gaan, waar de Sophia hem voor de derde keer verscheen.

In het jaar 1881 werd tsaar Alexander II vermoord. De onderhuidse golf van vernieuwingen in Rusland brak zich toen

Bronzen beeld van Asclepius in het Medisch Museum te Kiev. p. 10: Aartsengel Michael, Museum van geschiedenis en kunst, Zagorsk. 15^e eeuw.

reeds baan en de tsaar ging daarin mee, voor zover hem dat mogelijk werd gemaakt. Hij had reeds liberale hervormingen ingevoerd en in 1861 het lijfeigenschap opgeheven. Wladimir Solovjev verdedigde de moordenaar en pleitte voor genade en resocialisering. Hij volgde daarbij consequent zijn christelijke visie. Voor hem week de doodstraf af van Gods wegen. De nieuwe tsaar voldeed niet aan Solovjevs verzoek en beval hem «*zich gedurende een bepaalde tijd te onthouden van openbare lezingen.*» Voor Solovjev was dat aanleiding zich terug te trekken. Overtuigd van zijn standpunt nam hij genoegen met een eenvoudiger leven met onregelmatige inkomsten. Weliswaar mocht hij publiceren, maar hij werd geïsoleerd van de universiteit en de literatuur. Hij liet zich echter niet van de wijs brengen en ging vastbesloten op zijn doel af. Hij toonde kerk en staat «het volkomen ideaal van de vergoddelijkte mensheid als hoogste doel van hun gezamenlijke activiteit.» en gaf openlijk aan, waar beide autoriteiten afweken van deze weg.

ER MOET EEN ANDER, EEN WERKELIJK LEVEN ZIJN

In een brief aan zijn nicht Ekaterina schreef Wladimir: «*Als dat wat men voor het werkelijke leven houdt een leugen is, moet er een ander, echt leven zijn. De kiem van dat ware leven ligt in onszelf. Want, als die er niet zou zijn, zouden wij*

ons met de ons omringende leugen tevreden stellen en niet naar iets beters zoeken [...] Het ware leven is in ons, maar het is verstikt, verdraaid door onze beperkte persoonlijkheid, ons egoïsme. Men moet zich afvragen hoe dat ware leven, op zichzelf, in zijn zuiverheid is, en met welke middelen men het kan bereiken. Al deze dingen zijn de mensheid al lang geleden door het ware christendom geopenbaard.»¹

In een andere brief schreef hij: «*Elke verandering moet uit het innerlijk voortkomen; uit de geest en het hart van de mens [...] Voor de meesten – uitverkoren geesten uitgezonderd – was het christendom alleen een zaak van een eenvoudig, halfbewust geloven. Een onbestemd gevoel. Het sprak echter niet tot het verstand, ging niet in op het verstand [...] Haar taak is nu haar eeuwige inhoud in een nieuwe vorm te gieten, die daarmee overeenkomt. Als het christendom een overtuiging wordt die door de mensen geleefd wordt, die zij in hun dagelijks leven zullen verwerkelijken, dan zal alles duidelijk veranderen. Stel je voor», zo schreef hij zijn nicht, «dat een bepaald, wellicht niet groot deel van de mensheid, heel serieus, met bewuste en krachtige overtuiging, de leer van de onvoorwaardelijke liefde en zelfopoffering zou realiseren... zouden onwaarheid en kwaad dan nog lang weerstand kunnen bieden? Maar», voegde hij eraan toe, «dat zal nog wel even duren».*

Wladimir Solovjev zag verzoening met God als doel van het leven en daarom wilde hij daaraan zo goed mogelijk mee-

RECTIFICATIE:

In het artikel 25 Jaar Pentagram in het jubileumnummer van september 2003 hebben wij een belangrijk element in de ontwikkeling van de literatuur van het Lectorium Rosicrucianum vergeten: de uitgave van het maandblad Nieuw Religieuze Oriëntering, 'samengesteld en onder leiding van J. van Rijckenborgh' zoals de titelpagina van de gebonden uitgave vermeldt. Dit blad was, zoals uit een mededeling in één van de edities blijkt, «het blad waarin het Rozekruisers Genootschap zich tijdens de Duitse bezetting illegaal bij het publiek aandiende. Van 3 September 1940, de dag van sluiting door de Duitsers, was de stem van het Rozekruis zonder onderbreking, 'zwart op wit' onder steeds wisselende benamingen in ons land en daarbuiten verneembaar. De N.R.O. was ons laatste gewaad voor de bevrijding, en, gezien het succes, het meest geliefd.» Er zijn acht jaargangen verschenen en veel leerlingen in die pionierstijd hebben deze tijdschriften laten inbinden.

Redactie Pentagram

werken. Hij sprak en schreef over de wording van de mens, over bevrijding van dwang, over de mens als redelijk wezen binnen een materiële persoonlijkheid, over kosmos en geschiedenis, over de Godmens centraal in de wereldgeschiedenis, over filosofie in het christendom en christendom in de filosofie. In al deze onderwerpen zocht hij naar een synthese.

DE EEUWIGE OF HEMELSE VRIENDIN

Bij zo'n veelzijdige benadering rijst de vraag, uit welke bron Solovjev heeft geput. In zijn gedichten gaf hij het antwoord. Zij tonen zijn begrip, zijn innerlijke beweegredenen. In het gedicht *Drie ontmoetingen* schreef hij dat de ontmoeting met de Sophia, de goddelijke wijsheid het belangrijkste in zijn leven was. De wijsheid, gepersonifieerd in een vrouw van onaardse schoonheid, zijn 'eeuwige' of 'hemelse vriendin', schonk hij al zijn liefde. De aardse, menselijke liefde had voor hem geen betekenis. «*De heilige Sophia was voor onze voorouders een hemelse entiteit, gehuld in verschijnselen van de lagere wereld. Zij was de lichtende geest van de herboren mensheid, de beschermengel van de aarde, de toekomstige en uiteindelijke verschijningsvorm van de Godheid [...] Deze, aan het religieuze gevoel van onze voorouders geopenbaarde, waarachtige, nationale en absoluut universele idee moeten wij nu een rationele uitdrukking geven. Het gaat erom het levende woord te formuleren, dat het oude Rusland kan ontvangen en dat zeggingskracht heeft voor het nieuwe Rusland.*»

Solovjevs ideeën over de Sophia waren in zijn tijd niet nieuw. De filosoof Sergej Bulgakow beschreef de Sophia als de spirituele wereldziel, de goddelijke gedachte, die uit God voortkomt en een brug vormt tussen de Schepper en zijn wereld. Veel kathedralen en tempels dragen haar naam.

DE RECHTVAARDIGE GAAT HEEN, MAAR ZIJN LICHT BLIJFT

‘De grootinquisiteur’ is een raamvertelling van Iwan Karamazov, één van de hoofdfiguren in het boek ‘De gebroeders Karamazov’ van Fjodor Dostojewski. Hij is diep teleurgesteld in de wereld waarin hij leeft en hij heeft zich afgewend van de heersende religie. Het verhaal toont een spectrum van het menselijke leven met al zijn hoogte- en dieptepunten. Alle hartstochten, alle inspanningen van een hoogontwikkeld verstand, diepgaande religieuze bezinning en een overgave aan mystiek beleven worden de lezer voorgelegd.

Nu de verteller de kerk heeft afgezworen, zoekt hij een nieuwe levensbasis die hem ruimte geeft. Alles mag! Als er een God is – en dat lijkt hem niet onmogelijk – dan wijst hij die vastbesloten af, omdat Hij zoveel lijden toelaat. Het leed van onschuldige kinderen, de ontelbare gruweldaden die hem worden verteld, zij voeren Iwan tot een ingrijpende conclusie: als er een zaligheid is na de dood, dan rechtvaardigt zij nog niet het onvoorstelbare lijden waaraan het Russische volk wordt blootgesteld.

Iwan vertelt de geschiedenis van de grootinquisiteur aan zijn broer Aljosja, een mystieke gelovige. Het is net, alsof hij daarbij het onderwerp krijgt aange-reikt; alsof hij een doorgeefluik is om de luisteraar tot bezinning en bewustwor-

ding te voeren. Er zijn voldoende aanwijzingen dat het dogmatisch denken verbroken kan en moet worden. Dat de mens de grenzen van deze wereld achter zich moet laten.

De geschiedenis van de grootinquisiteur speelt in de 16^e eeuw in Spanje. Jezus keert naar de aarde terug en verricht enige wonderen. De grootinquisiteur laat hem oppakken en in een kerker opsluiten. ‘s Nachts zoekt hij zijn gevangene op en spreekt tegen hem. Maar Jezus zegt geen woord. «U versmaadt de enige weg die de mensen gelukkig kan maken», werpt de grootinquisiteur hem voor de voeten. «De grote geest heeft met U gesproken in de woestijn. Had hij iets kunnen zeggen dat meer waarheid bevatte dan de drie vragen die U afwees?» De grootinquisiteur refereert op dat moment aan de drie verzoeken in de woestijn. Jezus had, zo verhalen de evangeliën, veertig dagen ge-vast toen de satan hem aansprak met de woorden: «Indien gij Gods zoon zijt, zeg dan, dat deze stenen brood worden.» Jezus wees hem toen af en antwoordde: «Daar is geschreven: de mens zal bij brood alleen niet leven, maar bij alle woord, dat door de mond Gods uitgaat» (Matth. 4 : 3, 4).

«AL DEZE DINGEN ZAL IK U GEVEN.»

Vervolgens plaatste zijn tegenstander hem op het dak van de tempel en sprak: «Indien gij Gods zoon zijt, werp U zelf dan naar beneden; want daar is geschreven, dat Hij

zijn engelen bevelen zal en dat zij u op de handen zullen nemen, opdat Gij niet te eniger tijd uw voet aan een steen stoot.» Jezus antwoordde: «Gij zult de Heer, uw God, niet verzoeken» (Matth. 4: 5, 6).

Tenslotte nam zijn tegenstander hem mee naar een hoge berg en hij toonde hem alle koninkrijken van de wereld en hun heerlijkheid en zei: *«Al deze dingen zal ik U geven, indien Gij, nedervallende, mij zult aanbidden.»* Toen zei Jezus: *«Ga weg, satan! Want daar staat geschreven: De Heer uw God zult u aanbidden en Hem alleen dienen.»* Toen liet zijn tegenstander hem met rust en de engelen kwamen en dienden Hem (Matth. 4:8-11).

DE MENS IS ZWAKKER DAN U DENKT

In deze drie vragen ligt de gehele ontwikkeling van het mensengeslacht besloten en geprofeteerd. *«Ziet U die stenen hier in de naakte gloeiende woestijn?»* vraagt de grootinquisiteur. *«Verander ze in brood en de mensheid zal dankbaar en als een gehoorzame kudde achter U aanlopen. U echter wilt de mensen niet van hun vrijheid beroven en versmaadt het aanbod. Want, wat is vrijheid, zo oordeelt U, als de gehoorzaamheid door brood wordt gekocht? U belooft hun hemels brood, maar kan dit, in de ogen van het zwakke, eeuwig lasterlijke en eeuwig ondankbare mensengeslacht, vergeleken worden met het aardse brood? U wijst het enige effectieve middel af waarmee U allen kunt dwingen U zonder tegenspraak te aanbidden. En dat doet U omwille van de vrijheid!*

Ik zeg U, de mens heeft geen groter zorg

dan iemand vinden aan wie hij zo snel mogelijk zijn vrijheid kan aanbieden. Maar alleen hij die het geweten van de mensen tot rust brengt, krijgt macht over hen. In plaats van een vast uitgangspunt om hun geweten tot rust te brengen, geeft U de mensen alles wat ongewoon is, raadselachtig en onbepaald. Alles, wat boven hun krachten uitgaat. En U handelt zo, alsof U niet van ze houdt. Ik bezweer U dat de mens zwakker is en nietiger is dan U denkt. Kan hij doen wat U hebt gedaan?»

SCHULDIG AAN HET LIJDEN VAN DE MENSHEID

En ten slotte slingert hij Jezus de woorden toe: «U kon het zwaard van de keizer grijpen. Waarom heeft u dat niet gedaan? Had u die derde raad van de machtige geest aanvaard, dan zouden alle mensen van de mensen hier op aarde vervuld zijn. Zij hadden dan iemand gekregen, die zij konden aanbidden en die zij hun geweten konden toevertrouwen.» Vanuit de optiek van de grootinquisiteur faalt Jezus niet alleen, maar is hij ook schuldig aan het lijden van de mensen. Hij heeft hun mogelijkheden overschat. En daarom voorspelt de grootinquisiteur dat de mensen zich van zijn leer zullen afkeren, omdat zij die last niet kunnen dragen. «Wat kunnen echter de anderen, de zwakken eraan doen dat zij niet hetzelfde kunnen verdragen als de sterken? Wat kan een zwakke ziel eraan doen dat zij die moeilijke taken niet op zich kan nemen? Bent u alleen gekomen voor de uitverkorenen? Als dat zo is, dan is er een geheim en wij begrijpen het niet...»

Een bonafide geestesschool wordt geconfronteerd met dezelfde vragen en verwijten. Ook zij wil geen 'stenen in brood' veranderen en roept de mensen op het

geestelijk brood te zoeken. Zij spreekt over de vrijheid van de ziel en voor velen die zich uitsluitend naar de materie richten, is dat iets onbegrijpelijks. Wat betekent dat: stenen veranderen in brood? Als uiterste consequentie: verzoening met het aardse leven. De mens moet niet door uiterlijke en innerlijke behoeften heen en weer worden geslingerd, maar zich thuis voelen in de wereld. Hij moet broederlijk samenleven, verenigd met en gevoed door de natuur. Ook zijn geweten moet zwijgen. De krachten van de geestelijke wereld moeten naar de aarde worden omgebogen, moeten het koningschap in de wereld bevestigen. Is dit geen mooi streven? De grootinquisiteur spant zich dan ook tot het uiterste in om dit doel te bereiken.

WAREN AL DIE OORLOGEN NODIG?

Die weg van verzoening heeft Jezus – volgens de grootinquisiteur – afgewezen. Waarom wilde hij geen vrede stichter zijn? Dan had hij oorlogen kunnen voorkomen en daardoor miljoenvoudig leed hebben voorkomen. Jezus handelde echter zoals

De grootinquisiteur had natuurlijk makkelijk praten. In zijn tijd was de kerk zo oppermachtig en waren haar methoden zo genadeloos wreed, dat men zich wel tweemaal bedacht om openlijk de weg van het innerlijk christendom te belijden. Of, in termen van de kerk, 'ketter' te zijn. Dat was alleen voor de zeer moedigen! Wat dat betreft, was die tijd vergelijkbaar met de communistische tijd in vele landen. Het staatsstelsel was daar zo allesoverheersend en zo allesdoordringend, dat persoonlijke vrijheid zeldzaam was geworden. Mensen bespioneerden elkaar – kinderen zelfs ouders – om zelf vrijuit te gaan of er 'beter' van te worden. Onmetelijk lijden was daarvan het gevolg en een openlijke keuze voor innerlijke geestelijke vrijheid was uiterst moeilijk. Zo niet voor velen onmogelijk.

12: Terugkeer van de verloren zoon. Illustratie uit een anoniem 19^e eeuws manuscript. Rusland.

Camee met afbeelding van Dostojewski in St. Petersburg.

hij moest. Het Licht laat niet met zich marchanderen. Het schenkt zich niet weg om de wereld te verbeteren, maar om de mensheid op een hoger geestelijk plan te brengen. Haar mee te voeren in het Godsplan. Helaas zijn er teveel religieuze leiders die wel 'hun koninkrijk' op aarde willen vestigen. En uit dát streven trekt het Licht zich terug. Want de wereld die wij om ons heen zien, is niet het oorspronkelijk levensdomein van de mens. Er zijn twee levensvelden: een goddelijk en een menselijk. Van het menselijke levensveld moet de mens – de oorspronkelijke mens dan wel te verstaan! – terugkeren naar het goddelijke levensveld. Wie die weg ontdekt, ervaart pas goed, hoe de mensen zich met de buitenkant van de dingen bezighouden. En... hoe lang hij zelf alleen maar de buitenkant heeft bekeken en beoordeeld!

De ikmens kent zichzelf niet. En tot het wezen van een ander kan hij helemaal niet doordringen. Het leven en de samenleving bestaan uit sterk en snel wisselende krachten die vaak onzekerheid en angst oproepen. Materie en daarmee samenhan-

gende gedachten en gevoelens vormen een bijna ondoordringbare sluier die de mens scheidt van de goddelijke werkelijkheid. Het Godsplan voorziet niet in verzoening met deze vorm van bestaan. Omdat de mens zijn eeuwige zielekern tot ontwikkeling moet brengen in voortdurende confrontatie met de harde wereld van tegenstellingen, is het niet in zijn belang die stenen in brood te veranderen. Hoe hardvochtig dit ook lijkt in de ogen van de grootinquisiteur.

Voortdurend roept het Licht op tot ontwaken, tot diepe zelf- en wereldkennis en vooral tot terugkeer. Maar relatief weinig mensen zijn bereid die weg te gaan. De grootinquisiteur haakt daarop in en werpt Jezus gebrek aan liefde voor de massa voor

Dostojewski koos voor dit conflict wellicht de figuur van de grootinquisiteur, omdat deze zo'n duidelijke vertegenwoordiger was van het gruwelijke, autoritaire en dogmatische optreden van de kerk. Het dogmatisch en autoritair gezag van het instituut 'kerk' liet – en laat nog steeds – geen 'ketterij' toe. Die grootinquisiteur – de eeuwige ondervrager – leeft echter ook in de geconditioneerde mens zelf. Als het ik eenmaal zover is gevormd, dat het niets meer van zichzelf kan noch wil opgeven, speelt het dezelfde rol. Samen met het aarisch wezen, zijn voeder en ruggesteun. De ziel is dan de gevangene geworden van het intellect dat haar ondervraagt en poogt haar binnen zijn eigen grenzen te houden. Daarmee vernietigt het intellect het unieke regenererende vermogen van de ziel. De grootinquisiteur is een duidelijk voorbeeld van het geslepen intellect dat alleen de eigen 'wijsheid' kent en daarbuiten niet kan waarnemen. Eens moet dat intellect toch terzijde treden om de ziel haar vrijheid te kunnen hergeven.

de voeten: *«In tegenstelling tot U, zijn wij uit op het geluk van alle mensen. Wij zullen het rijk van rust en van geluk brengen. U kent alleen maar uitverkorenen, maar wij brengen allen rust. Wij zullen de mensen een stil en vredig geluk verschaffen. Het geluk van de zwakke mens, want zo zijn zij nu eenmaal geschapen.»*

GROOTINQUISITEUR IS OOK COLLECTIEF BEWUSTZIJN

Vele mensen worden beheerst door impulsen van de grootinquisiteur: zij streven naar geluk, bezit, macht, aanzien en genot. De grootinquisiteur is dus ook een collectief bewustzijn. Het zou kunnen triomferen, maar doet het niet, kan het niet. Want waar de mens lijdt, moet hij met hem mee lijden. Ondanks al zijn, dikwijls reusachtige inspanningen, brengt hij geen rust in de wereld. Zijn droomrijk van geluk, genot en vervulling blijkt steeds opnieuw een illusie.

De grootinquisiteur is niet in staat het geheim van het Godsplan te doorgronden. Hij begrijpt niet hoe het komt dat dit plan steeds opnieuw actueel wordt en dat er dan mensen zijn die erop reageren. Het geheim ligt verborgen in de microkosmos. De ervaringen van reeksen incarnaties liggen in die microkosmos opgeslagen. En op een dag bereiken zij het punt van rijpheid dat nodig is om de weg in de godsnatuur te kunnen herkennen en te gaan. Dan blijkt dat de mens inderdaad tot hogere vrijheid geroepen is. Een vrijheid die is gebaseerd op een ontwikkeling met vele pieken en dalen in het aardse leven. De geest van de wereld – de grootinquisiteur is daarvan een aspect! – kent de goddelijke kern in de microkosmos niet. Ook niet de goddelijke liefde die haar roept en onvoorstelbaar lang op haar antwoord wacht.

Toen de grootinquisiteur was uitgesproken, ging Jezus zwijgend naar hem

toe, kuste hem op de bloedeloze lippen en verdween in de donkere stad. Bloedeloze lippen! Krachteloze woorden, geuit door autoriteiten van een wereld die rondtast in het duister. Hoe oud zij ook zijn, hoe schitterend voor het oog, hoe machtig in politiek of economie. Bloedeloos zijn zij, als de kracht van vernieuwing hun ontbreekt. De ziel van de pelgrim ontworstelt zich aan die innerlijke en uiterlijke belemmeringen. Jezus, de nieuwe ziel, verlaat de oeroude gevangenis van de persoonlijkheid en gaat de ‘donkere straten en pleinen van de stad’ in, om daar zijn reddingswerk te verrichten.

«ALS ZONDELOZE MENS ZOUDT U BOOSDOENERS LICHT KUNNEN SCHENKEN»

Dostojevski heeft het geheim van de legende niet opgelost. Hij toonde de diep ingevreten wond van het menselijk bestaan en hij zocht naar de kern die alle mensen verbindt. Hij laat een monnik zeggen: *«Wees onvermoeibaar actief. Neem de kwalen die door de boosheid worden veroorzaakt op je. Verdraag ze, en je hart zal tot rust komen. Je zult dan inzien dat je zelf de schuld bent. Want als zonde-loze mens zou je een boosdoener tot lichtend voorbeeld kunnen zijn. Je hebt dat niet gedaan. Zou je hem licht gegeven hebben, dan zou dat licht ook voor anderen de weg hebben beschenen. En hij, die een wandaad zou begaan, zou die in jouw licht misschien hebben nagelaten. En zelfs als je hem bijlicht, en ziet dat hij ondanks jouw licht zijn zieleheil niet zoekt, blijf dan standvastig en twijfel niet aan de kracht van het hemelse licht. Ga ervan uit, dat hij, – wellicht nu nog niet, maar dan toch wel later – zijn zieleheil zal vinden. En vindt hij het ook later niet, dan zullen zijn kinderen het vinden, want je licht zal niet sterven, ook niet na je dood. De rechtvaardige gaat heen, maar zijn licht blijft.»*

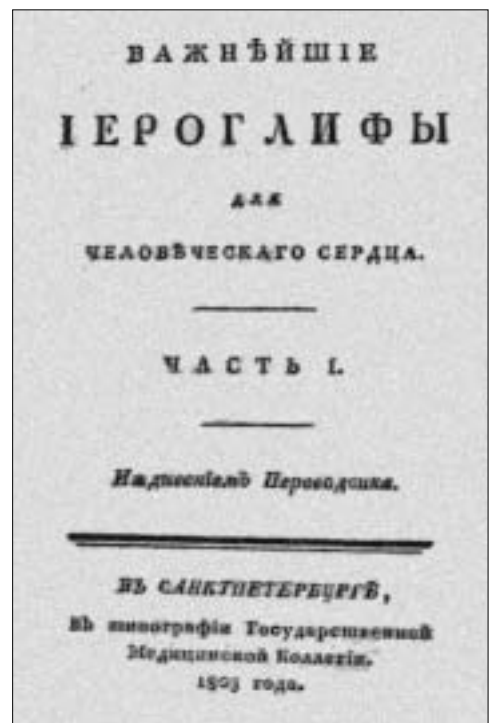
DE SPIRITUELE BELOFTE VAN OOST-EUROPA

«Er is een steile, doornige weg die leidt naar het hart van het heelal. Ik kan u zeggen hoe u diegenen kunt vinden, die u de geheime doorgang zullen tonen die alleen naar binnen leidt. Voor degenen die voortgaan, is er een beloning die elke beschrijving te boven gaat: de kracht om de mensheid tot zegen te zijn en te redden. Voor degenen die falen, zijn er andere levens, waarin het succes misschien komt.» Helena Petrovna Blavatsky, 8 mei 1891.

Hoeveel is er niet geschreven over nieuwe ontwikkelingen in Oost-Europa! Het slavische ras wordt door sommigen gezien als een voorbeeld voor de nieuwe tijd, waarin het hart zal samengaan met het intellect, geïnspireerd door de bron die zich opent als het hart zich overgeeft aan het liefdeoffer van de Christus. Dat is de essentie van de nieuwe ontwikkeling die zich ook in Oost-Europa steeds duidelijker aftekent. Door diep lijden en een diep verlangen naar vrijheid, bloeit deze realiteit op in het hart van de mens die het schrijnend conflict tussen tijd en eeuwigheid weet op te lossen. Juist daarin kunnen Oost en West elkaar ontmoeten. Want Oost-Europa heeft vele grootse ideeën, vol menselijk begripen, vol intuïtie en mogelijkheden voortgebracht. Er is wel eens gezegd: *«In het Westen kent men de dingen met zintuigen en rede. Maar hoe*

kan men een persoon leren kennen?» Het antwoord van de hartmens is: door het hart. Want wat een mens is, is hij door zijn hart. Een Rus in Parijs voegde daaraan toe: *«Jullie lezen dezelfde teksten als wij, maar jullie lezen ze met je hoofd en wij met ons hart.»*

Oost-Europa kwam later dan het Westen onder invloed van de christelijke kerk. Pas rond de 10^e eeuw zijn er tekenen van een spirituele ontwikkeling, voornamelijk onder invloed van Griekse teksten. In de 11^e eeuw verschijnen er legenden en heiligenlevens over Theodosius. Uit de 14^e eeuw stammen getuigenissen van toegewijde lekenbroeders, die een streng christelijk leven leidden en zich afzonderden

van de mensen. Hoewel hun levens door lokale culturen werden gekleurd, verschilde hun ascese weinig van die welke in de rest van Europa gangbaar was.

HET GEBED VAN HET HART

Het hart, zoals dat in de bijbel wordt beschreven, past bij het gevoel en de identiteit van de Oost-Europeaan. Vooral de Rus leeft *po serdtsu*, uit het hart. En het 'het gebed van het hart' neemt een unieke plaats in. In het hart ligt de mens. Daar komen alle draden samen. Daar werkt de menselijke individualiteit het sterkst, wat vreemd is, aangezien het Westen juist die individualiteit in het hoofd plaatst. «*Het hart*», zegt Theophanes de Kluizenaar, «*handhaaft de energie van alle krachten van de ziel, de dierlijke en lichamelijke krachten. God beminnen 'met heel het hart' betekent hem zoeken 'met heel de ziel en met heel het verstand.'*»

Een uitspraak van de Christus die vooral de slavische ziel sterk aanspreekt, is het «*Zonder Mij kunt gij niets doen.*» Omdat de mensen niet in staat zijn een daad te stellen die eeuwig duurt, leiden zij een gevaarlijk leven. Wat moeten zij dan doen om hun ziel uit de gevangenis van de materie te bevrijden? De vaders van de Russische spiritualiteit zagen bevrijding als een 'toestand van het hart'. In een cultuur waarin bidden vaak belangrijker werd geacht dan eten, spraken zij over 'de staat van gebed' (*katastasis*). Dat wil zeggen dat er een blijvende binding moet zijn

naast de levenshouding. Want 'de staat van gebed' is synoniem met geestelijk leven. Het is een blijvende toestand van het hart.

Het hart van de mens blijft een diep mysterie; het is het verborgen deel van de mens dat alleen God kent. «*Wil men weten hoe de mens de staat van zijn hart kan leren kennen, dan antwoorden de kerkvaders: naar de mate van zijn zuiverheid heeft hij een direct inzicht omtrent zichzelf. Een emotioneel besef van het eigen hart en ook van dat van anderen. De kardiognosia van de startzi, van de geestelijke vaders, bestaat precies daarin. Zij lezen in het hart van anderen als in een open boek en beschouwen dat niet als een wonder, maar als een normale gesteldheid van een ziel die door liefde gezuiverd is.*»

Russische uitgave van Plato's werken. 1780. Bibliotheek van Rusland, Moskou,

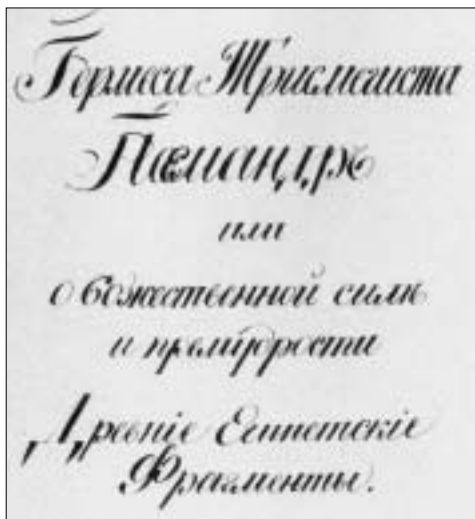
De Russische sfinx, afbeelding van H.P. Blavatsky in *The Phoenix* van Manly P. Hall.

DE MODERNE MENS KAN NIET MEER LUISTEREN

Dat is wel tegengesteld aan de westerse levenshouding. De moderne westerse mens wordt bedolven onder indrukken die van buiten komen. Hij heeft afgeleerd te luisteren naar inspiratie vanuit het hart. Hij haalt zijn inspiratie van buiten. Hij luistert naar alle mogelijke stemmen, behalve naar de stem uit zijn hart, de enige stem die echt van belang is. Tegen die men-

sen zegt de staretz: «*Als de Meester zegt: geef me je hart, dan wil dat zeggen: Mijn zoon, geef me dat, wat in je diepste wezen is. Wat je oorzaak is, het leidend beginsel van je leven, heel je zintuiglijkheid, affecties en intelligentie. Keer terug naar de bron.*»

Dat uitgangspunt komt bijvoorbeeld voor bij de Duchoborzen (Duchobor = strijder voor de geest), aanhangers van een stroming die in de 17^e eeuw in de Oekraïne optraden. Vanwege hun pacifistische en alle staatsbemoeyenis afwijzende levenshouding – strikt veganistisch bovendien – werden zij vele tientallen jaren vervolgd. Zij trokken van de Oekraïne naar de Kaukasus. In hun streven naar vrede en waarheid, gaven zij hun bezittingen weg, vernietigden hun wapens om het gebod ‘Gij zult niet doden’ niet te overtreden. Dankzij bemiddeling van Tolstoj kon een groep van 9000 Duchoborzen Rusland in 1898 verlaten en emigreren naar de ongerepte gebieden van Canada. 12000 van hen bleven in de Kaukasus. De Duchoborzen of de *Tolstoyans*, zoals ze in Canada werden genoemd, kwamen naar Quebec, vestigden zich in in Saskatchewan en later in Brits Columbia. Zij werk-

Anonieme Russische uitgave van de werken van Hermes Trismegistos. Ca. 1810-1820. Vielhgorsky-collectie.

ten en leefden in woongroepen (*communities*). Zij hadden geen kerken en de bijbel vonden zij minder belangrijk dan het 'levende boek' dat ieder in zich draagt. Want de wet, in het hart geschreven, is een sterker en een beter kompas dan alle uiterlijke regels. Wie zich daarnaar voegt, nadert stap voor stap de geestelijke vervolmaking en brengt het Koninkrijk op aarde, was hun opvatting. Daar alle mensen in principe kinderen Gods zijn, belijden zij dat ook Jezus Christus Gods zoon is. Zijn wijsheid was en is uit de Geest die zij aanduiden als Geest-God. Zijn leven, sterven en opstanding krijgen pas zin als zij in het hart van iedere mens-leerling werkelijkheid worden. Want ieder die Hem werkelijk zoekt, zal dezelfde stem vernemen. Hem te volgen betekent: God leven geven!

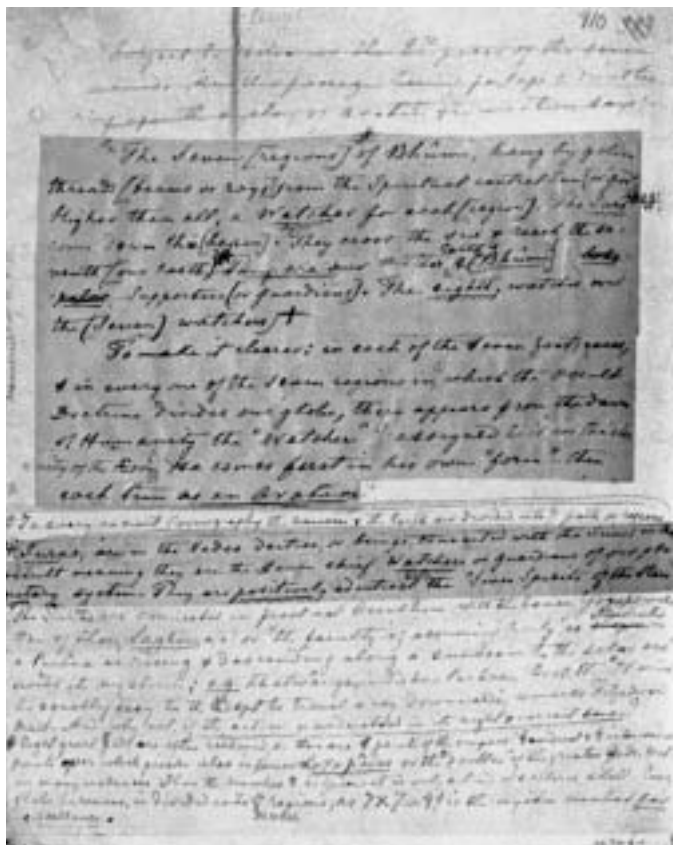
De Duchoborzen vertegenwoordigden een oorspronkelijk, spiritueel christendom met gnostieke aspecten. Zij wezen op het innerlijke licht dat iedereen nabij is en zij beschouwden het gereinigde denken als de spiegel van de waarheid. Michail Gorbatsjov rehabiliteerde hen en gaf hun land bij de stad Tula, circa 180 kilometer ten zuiden van Moskou.

ER IS GEEN GODSDIENST HOGER DAN DE WAARHEID

Met de stichting van de Theosofische Vereniging in 1875, sloeg mevrouw Blavatsky een bres in het materialisme. Naast de kerk met haar hemel en hierna maals plaatste de onbevreesde en scherpzinnige Russin Helena Petrovna Blavatsky de wetenschap van de verborgen zijde der dingen. Het motto van *De geheime Leer* (1888) luidt: *er is geen godsdienst hoger dan de Waarheid*. Rond 1850 ontmoette mevrouw Blavatsky een Indiase meester die grote invloed op haar zou hebben. Deze

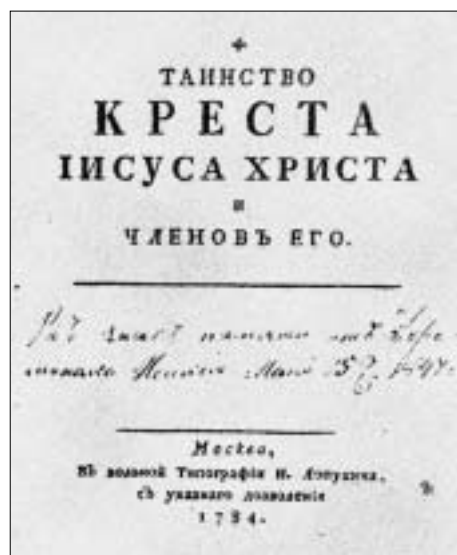
bracht haar in contact met een eeuwenoude cultuur die diep geworteld is in het Boeddhisme en het Hindoeïsme. In deze oeroude bronnen kwam zij de term 'Brahma Vidya' tegen: theosofie. Het was echter niet haar doel de Hindoeelingen in het Westen te introduceren. Zij schreef: *«Mijn doel is aan te tonen dat de natuur niet 'een toevallig samengaan van atomen' is en de mens zijn juiste plaats in het wereldplan aan te wijzen, de archaische waarheden, die de grondslag van alle godsdiensten zijn, uit haar verlaging te redden, tot op zekere hoogte de grondeenheid waaruit zij alle voortvloeien te ontsluiëren en ten slotte aan te tonen dat de hedendaagse beschaving nooit de occulte (verborgen) zijde der natuur genaderd is.»*

Manuscript van H.P. Blavatsky.

MINNAARS VAN DE WAARHEID

Zij schonk gnostieke stromingen uit de eerste eeuwen van onze jaartelling haar aandacht en gaf daarover ongelooflijk veel en diepgaande informatie. Het woord theosofie werd volgens haar reeds in de 3^e eeuw n.C. gebruikt door de Philaleten of ‘minnaars van de waarheid’, een groep Alexandrijnse wijsgeren. H.P. Blavatsky toonde aan dat gnostieke leringen en teksten voor een groot deel stammen uit vóór-christelijke bronnen. Hun inhoud werd door

Het is verleidelijk om het grote Rusland als een van Europa gescheiden deel te zien, maar beide staan niet los van elkaar. Vanaf de tiende eeuw worden de woeste stammen die de eindeloze Russische vlakten, bergen en stroomgebieden bevolken, gekerstend. Het is een oosters christendom, een gekleurd en bont christendom. Europees vanuit Rome, maar byzantijs vanuit Constantinopel. Kerkvaders en monniken streven naar een hogere spiraal van leven, naar helderheid en ruimte en waar mogelijk aspiratie en zuiverheid in het door demonen bevolkte en gedreven volk.

Er is altijd een actieve uitwisseling tussen Oost en West geweest. De tsaren behoorden door bloedverwantschap bij de Europese vorstenhuizen. In de achttiende en negentiende eeuw was de voertaal aan het Russische hof Frans. Napoleons soldaten en de legers van tsaar Alexander droegen vrijwel identieke uniformen. Een groot deel van het huidige Polen viel nog onder Rusland en het tolverbond van de Duitsers, en de heilige alliantie (midden 19de eeuw) strekten zich uit tot diep in Rusland.

Het spirituele leven in het Oosten onderging dezelfde invloeden als dat in andere delen van Europa. In de 18de eeuw vond

verbreiding van humaniteit, individuele vrijheid en spiritueel denken vooral plaats door de in die tijd populaire vrijmetselaarslogen. Onder Katherina de Grote waren het voornamelijk verlichte mensen als de uitgever Nicola Novikov en de Rozenkruizer Johann Schwarz die zich inzetten om het volk op een hoger plan te brengen. Hun ideaal was een vrije innerlijke mens; de eerste stap was openheid en educatie. Alle belangrijke werken van het Europese denken werden in het Oosten voor grote lagen van de bevolking toegankelijk. Novikov en de zijnen gaven 440 titels uit, stichtten scholen, instituten, universiteiten en ziekenhuizen, alles naar de hoogste standaard. In St. Petersburg verscheen in 1781 het tijdschrift Morgenrood, gedrukt op Novikovs persen. Het was een verwijzing naar Aurora, het meesterwerk van Jakob Boehme. Op talloze manieren werden de mensen ingelicht over de twee naturen in de kosmos en in de mens. Op boekenmarkten werden werken van Arnold, Gichtel, Saint-Martin en vele anderen verkocht. De invloedrijkste mysticus was Karl von Eckartshausen, die onder vrijdenkers, Rozenkruisers en vrijmetselaars ongekend populair was. Diens werk De Wolk boven het Heiligdom maakte zo'n indruk op tsaar

Jezus geopenbaard, maar was al lang bekend en werd onderwezen in de Mysterie-scholen van alle tijden. Zij beschouwde Jezus niet als een uiterlijke God met menselijke eigenschappen. Voor haar was Christus-Jezus het prototype van de innerlijke, onsterfelijke mens.

In *De Geheime Leer* schreef zij: «*De Pistis Sophia is een buitengewoon belangrijk geschrift, een waar Evangelie der Gnostiek, dat op goed geluk aan Valentinus werd toegeschreven, doch oorspronkelijk met veel meer waarschijnlijkheid een*

voor-Christelijk werk is.» En over de inhoud: «*De Ziel was steeds het éne onderwerp en de wetenschap van de Ziel het enige doel van al de oude Mysteriën. In de Val van de Pistis Sophia en haar redding door haar Syzygy, dat is: Jezus, zien we het altijd weer terugkerende drama van het lijden van de onwetende persoonlijkheid, die slechts gered kan worden door de Onsterfelijke Mens (Individualiteit of Zelf), of, beter gezegd, door diens hevige verlangen naar HET.*»

Alexander I, dat deze op slag mystiek gezind werd. Omgekeerd raakte Eckartshausen sterk beïnvloed door het werk over de karakteristieken van de innerlijke kerk van de Russische kolonel en mysticus Lopukhin. Beiden voelden zich deelgenoten aan een innerlijke kerk voor die mensen, die het Licht herkend hadden en ernaar bleven verlangen.

In reactionaire tijden en onder de druk van de grote oorlogen, de revolutie en de bewoegheden in Europa, verdwenen deze impulsen naar de achtergrond. Aan het einde van de 19^e eeuw was er een nieuwe opleving van spiritualiteit met musici als Skrjabin en kunstenaars als Jacek Malczewski, Karel Hlavacek en Jan Preisler die zich lieten meevoeren op de golf van symbolisme die Europa beïnvloedde. Zij trachtten de universele waarheid van een hoger leven van de ziel te benaderen. Sinds de muur en het communistische bewind gevallen zijn, ziet West-Europa, ingeklemd tussen internet en verstandelijkheid, met de nieuwe wind uit het altijd-diepzinnige Europese Oosten, uit naar nieuwe geestelijke impulsen. Impulsen die een vermeende gescheidenheid opheffen en de Europese mens eindelijk zijn ware, innerlijke grondslag helpen vinden: de levende en bevrijde zielemens.

«ZIJ IS DE ENIGE, DIE BESCHIKBAAR IS»

H.P. Blavatsky sloeg een brug tussen de oudste oosterse wijsheid en het opkomende materialisme in het Westen. Zij toonde de westerling aan dat er méér was dan alleen bezit, macht en business. Met haar enorme dynamiek en onvermoeibare pen kon zij soms onhebbelijk overkomen. Op een klacht of er niemand anders was die haar werk kon doen, luidde het antwoord van één van haar Meesters: «Zij is de enige die beschikbaar is.»

In haar tijd van zelfvoldane orthodoxieën, conventionele denkwijzen, afgezaagde en inhoudloze gemeenplaatsen, scheen zij buitengewoon misplaatst. Zoals een profeet uit de oude tijd, onstuimig als Elia, groots als Jesaja, geheimzinnig als Ezechiël, slingerde zij haar vernietigende oordelen uit over de kinderlijke en schijnheilige pseudo-wetenschappelijke benaderingen van het grote levensmysterie. Haar boodschap kwam uit het machtige verleden en ze bracht deze niet in de eerste plaats aan het heden,

maar richtte zich op de toekomst van heel de mensheid. Want het heden was gehuld in het duister van het materialisme, en het enige licht kwam uit een ver verleden... Zij bracht haar boodschap zonder te wijken. Zij getuigde van de Gnosis in een eeuw die agnostisch was geworden.

BELANGRIJKE VERBREKERS VAN ZELFGENOEGZAAMHEID

Leerlingen van Blavatsky, als Helena en Nicholas Roerich, hebben op eigen wijze vorm gegeven aan de opdracht van de nieuwe tijd: het vormen van een vuurkerk op aarde. En in de roerige tijden voor de Russische revolutie werkten Gurdieff en Ouspensky, die beiden naar het Westen trokken. Voor vele zoekers in Oost en West waren zij belangrijke verbrekers van intellectuele zelfgenoegzaamheid.

«*De mens is een microkosmos*», zei Ouspensky. Deze kleine kopie van het grote wonder van de macro-machinerie is verbonden met de energie van het universum. Dat is zijn voedingsbron. Het melkwegstelsel bestaat uit 50.000 miljoen sterren en de menselijke hersenen uit bijna evenveel cellen. Maar voelen wij dat wij het evenbeeld zijn van deze gigantische machinerie, merken wij iets van die universele krachten die schijnbaar in ons stromen? «*Elke hersencel heeft een klein denkpuntje en elke cel is verbonden met drie of vier andere hersencellen*», is een andere gedachte van Ouspensky. «*De mens gebruikt maar een heel klein gedeelte van zijn hersenen. Alle mechanische associaties komen tot stand door slechte connecties tussen de cellen. Als al die miljoenen hersencellen correct met elkaar verbonden zouden zijn, zou de mens een hoger bewustzijn kunnen ervaren en het bewustzijnsniveau van de zon naderen.*» Dan

kan men spreken van een verbonden staat. Die staat noemt men 'aandacht'. En die aandacht gaat heel ver; die kan zich uitbreiden tot het gehele heelal. De hoogste staat is wanneer dat bewustzijn door de aderen stroomt en zo echt voedsel wordt, waardoor de hogere, voedende ethers waarlijk geproefd kunnen worden.

WAT IS DE ESSENTIE VAN VRIJHEID?

Oost-Europa worstelt om los te komen van de banden die de vrije geest zo lang aan de aarde hebben geketend. Tijdens die immense strijd schenken Oost en West elkaar het beste wat zij kunnen bereiken op spiritueel niveau. Vele voorbeelden van onzelfzuchtig dienen, van mededogen en menslievendheid spreken iedere zoeker aan.

T. Spidlik zei in 2001 in een lezing over de actualiteit van de Russische spiritualiteit: «Vrijheid is ook irrationeel, staat boven de logica. De filosofen van de Verlichting geloofden dat de mens alleen al doordat hij verstand bezit, zo of zo handelde. Maar de mens volgt volgens Dostojewski niet de logica van het verstand, hij is liever gek als hij maar vrij mag zijn. Vrijheid is demonisch. Allen die de weg van de onbeperkte vrijheid wilden volgen, moesten ervaren dat hun leven er naar neeg de maat van sterfelijke wezens te overstijgen om te worden als 'demonen'. En zij vonden een tragisch einde. In de geschiedenis van de familie Karamazov uit de beroemde roman van Dostojewski weigert de vader een grens te stellen aan zijn seksuele leven en hij wordt tenslotte gedood door zijn eigen zoon. De zoon Ivan wil geen grens stellen aan zijn hersenspansels en raakt buiten zinnen. Dimitri, meegesleept door zijn ongebreidelde hartstocht, eindigt in de gevangenis. Ziedaar het resultaat van de demon van de vrijheid. Hij bevrijdt de mens, maar om hem te vernietigen. Is een andere, positievere visie mogelijk?» Zo niet de jongste van de gebroeders Karamazov, Aljosja. Deze, de enige werkelijk vrije mens temidden van wezens verslaafd aan elkaar en in zichzelf gevangen, gaat, op geheel eigen wijze, de vrijheid binnen.

NIET MENSELIJK, MAAR GOD-MENSELIJK

Zeker, de natuur moet overwonnen worden, men moet geheel vrij zijn. Daarom moet de mens niet meer menselijk zijn, maar goddelijk, god-menselijk. Door het wezen van de Christus alle ruimte te geven die het menselijke hart bevat – en die is alomtegenwoordig en vult alle ruimtes – kan dit, want in elk hart, of het nu oosters of westers is, ligt het goddelijke aspect van de mens als een zaad verborgen.

«DE WERELD HEEFT OP MIJ GEJAAGD, MAAR MIJ NIET GEVANGEN»

Grigori Savvitsj Skovoroda (1722-1797) was een filosoof en mysticus uit de Oekraïne. Te gast bij een leerling, pakte de 72-jarige filosoof plotseling een spa en groef en smalle kuil. «Het is tijd de zwerftocht te beëindigen,» zei Skovoroda. «Laat hier mijn graf zijn en schrijf erop dat de wereld op mij heeft gejaagd, maar mij niet heeft kunnen vangen.» De volgende morgen werd Skovoroda dood in zijn kamer aangetroffen. Zijn handen lagen als een kruis op zijn borst, zijn hoofd rustte op rollen papier met zijn eigen teksten. Pas honderd jaar later werden deze geschriften uitgegeven. Skovoroda was een legendarische figuur. Hij werd hogelijk gewaardeerd door Leo Tolstoj en andere denkers in zijn tijd. Enige jaren geleden werd de universiteit van Charkov, hoofdstad van de Oekraïne, naar hem genoemd.

Grigori Skovoroda was diepgelovig, maar bezat daarnaast een vrije geest. Onverschrokken ontmaskerde hij de misstanden van zijn tijd. In moedige, vaak zeer gewaagde uitspraken stelde hij, die oorspronkelijk priester wilde worden, zich op tegenover de traditionele leer van de kerk. In zijn vlammend streven naar waarheid kende hij geen angst.

In 1765 gaf Skovoroda zijn baan op – hij was toen onderwijzer – en ging trek-

Skovoroda wees een letterlijke opvatting van de bijbelse gebeurtenissen nadrukkelijk af: «Het is beter niet te lezen en niet te boren, dan zonder ogen te lezen; te boren zonder oren en vergeefs te leren.»

ken. Tot het einde van zijn leven zou hij geen vaste verblijfplaats meer hebben. «Wat is het leven?» schreef hij. «Het is de droom van een door opium benevelde Turk. Een verschrikkelijke droom die het hoofd pijn doet en het hart verstart. Wat is het leven? Het is een zwerftocht. Men baant zich een weg, zonder te weten waarom en waarheen.» Skovoroda ging min of meer als bedelaar op weg. Hij droeg op zijn rug een zak met een Hebreeuwse bijbel. Verder had hij een fluit en een stok bij zich. Vaak verbleef hij lange tijd bij een van zijn vele vrienden en onverwacht was hij weer weg. Hij zong en vertelde fabels op markten en in huizen van de armen en hield voordrachten voor zijn vrienden. Zijn ascese nam steeds strenger vormen aan, maar zijn geestelijke frisheid leed er niet onder. Veel tijd besteedde hij aan het gebed. Als door een onzichtbare hand geleid, volgde hij zijn weg.

«DE HELE WERELD SLAAPT!»

Skovoroda's filosofische creativiteit bloeide tijdens die zwerwersjaren. Onderweg schreef hij zijn *Dialogen*. Uitgaande van innerlijke ervaringen, trachtte hij inzicht in de wereld en de mensheid te krij-

gen. Vaak voelde hij zich geestelijk boven zijn beperkingen uitgetild. In een brief over een dergelijke mystieke ervaring schreef hij: *«Ik wandelde in de tuin. Het eerste wat ik met mijn hart waarnam, was dat ik los was van alles. Ik ervoer vrijheid en een nieuwe kracht. Ik ervoer een buitengewone aanraking die mij vulde met onbekende kracht. Een plotselinge, onuitsprekelijk zoete uitstorting vulde mijn ziel en alles in mij begon als vuur te branden. De wereld verdween en alleen een gevoel van liefde, rust en eeuwigheid vulde mij. Tranen liepen uit mijn ogen en verbreidden een hartverwarmende harmonie in mijn hele lichaam.»*

Skovoroda werd door zijn innerlijk en uiterlijk leven geleid naar het inzicht dat de 'hele wereld slaapt'. En dat deze slaap een kwelling voor haar is. In zijn liederen bevinden zich veel opmerkingen over het verborgen leven dat men alleen kan aanvoelen. Hij bespeurde het ongekende verdriet en de ongekende tranen van de wereld om hem heen. *«Deze wereld ziet er bekoorlijk uit, maar zij heeft een rusteloos knagende worm in haar hart. O, wereld, je lacht voor mij, maar van binnen snik je in stilte.»*

WAARNEMEN VAN GODDELIJKE SPOREN

Skovoroda toonde aan dat er leven op twee niveaus is. Leven aan de oppervlakte en leven in de diepte. Die gaan samen met het inzicht dat het eerste leven voorbij gaat en het tweede 'in God is.' *«Als je iets in waarheid wilt kennen, kijk dan eerst in het vlees. Dat wil zeggen: kijk naar de buiten-*

kant en je zult er de sporen Gods aan ontdekken, die een onbekende en geheime wijsheid openbaren.» Dit hogere inzicht, het waarnemen van de 'goddelijke sporen', vindt door verlichting van de geest plaats en staat voor iedereen open die zich van zijn zinnen los kan maken. *«Als de geest Gods [in het hart is binnengegaan], als onze ogen verlicht zijn door de geest van de waarheid, dán zie je alles tweevoudig, elk schepsel is dan in tweeën gedeeld [...]. Als je met dit nieuwe oog God hebt geschouwd, dan zul je alles als in een spiegel in Hem waarnemen, alles wat steeds al in Hem was, maar wat je nooit hebt gezien.»*

Dit waarnemen toont in eerste instantie het eigen zelf. De zelfkennis opent in de mens twee 'niveaus' van het zijn. Zij Skovoroda, 1794.

ontdekt achter het lichamelijke en psychische leven ook het geestelijke leven. Zelfkennis is dan ook het begin van wijsheid: «Als men niet eerst zichzelf de maat heeft genomen,» merkte Skovoroda op, «welk nut heeft het dan andere schepselen te meten? De zaden van alle wetenschap zijn in de mens verborgen, daar ligt hun geheime bron.» En hij schreef: «Ik weet dat mijn lichaam is gebaseerd op het eeuwige plan. Men ziet alleen het aardse lichaam, maar niet het geestelijke. Zichzelf kennen en God begrijpen is hetzelfde. Wie zichzelf juist ziet, herkent Christus met dezelfde blik.»

Skovoroda ontdekte dat goed en kwaad als begrippen elkaar aanvullen: «Deze twee helften vormen een geheel; de Heer heeft dood en leven, goed en kwaad, arm en rijk geschapen en deze tot één verbonden.» Opdat de 'reddende kracht' zich in het kwaad kan openbaren, moet men de macht van de dialectiek achter zich laten; haar met de geest overwinnen. Dat is de weg van verandering: «Span je in, opdat uit het onwaarachtige de goddelijke waarheid tevoorschijn flitst; opdat zich in haar diepte haar eeuwige zijde ontplooit. Wie daaraan vasthoudt, zal zich bevrijden van het empirische leven en zo de weg van verandering betreden.»

«AL HET VLEES IS JE SCHADUW EN
BEDEKKING»

«Ik houd niet van het leven dat door de dood bepaald wordt», heeft Skovoroda eens uitgeroepen en hij voegde eraan toe: «Het dagelijks 'leven' is de dood zelf.» Zijn ziel zocht de verandering, en het voorgevoel van die belevenis gaf hem nieuwe

kracht. «Verlaat het fysiek bederf en ga over van de aarde naar de hemel; van de vergankelijke naar de oorspronkelijke wereld [...] Ik heb de zichtbare zon niet nodig, ik ga naar een betere zon [...] Zij verzadigt en laaft mij, mijn midden, de afgrond van mijn hart! Jij mijn allerzoetste deel! Je bent mijn geheim en al het vlees is je schaduw en je bedekking.»

In het dagelijks vegetatieve bestaan ontbeert de mens de 'hele' mens. Hij heeft alleen een droom van de ware mens. Diep in hem bevinden zich het 'rijk van God' en het 'rijk van het kwaad'. «Deze twee rijken» zo schreef Skovoroda, «veroorzaken in iedere mens eeuwige strijd.» Hij kan zich aanpassen aan de goddelijke liefde of zich aan de goddelijke toorn overgeven. Het 'ware' zijn openbaart zich 'alleen in Christus' aan de menselijke geest; in het verborgen leven dat wordt geboren door in Christus te zijn.

Over het hart schreef hij: «Het hoogste (aspect) van de mens is zijn hart. Dat is de ware mens...er zijn ook twee harten....het geestelijke hart is de afgrond die alles omvat en inhoudt. Zelf kan het echter door niets omvat worden.» Skovoroda achtte het van groot belang dat de mens God niet ziet als buiten zich, als iets uiterlijks, maar dat hij hem in zijn hart ervaart als zijn innerlijke essentie, als gedachten van God over hem. Als de uiterlijke mens verandert in de innerlijke, herkent hij de essentie van het bestaan en God. Skovoroda benadrukte, dat de innerlijke mens geen abstract idee is, maar een nieuwe mens, waar de oude in veranderd is. Deze nieuwe mens moet iedereen in zich vrijmaken, daar zij in ieder bestaat.

- AFANASJE, A.N.: *Russische Volksmärchen*, dl 1, Dtv klassik
- BALLETTFÖHRER, Philipp Reclam Jun, Stuttgart, 1985.
- BERDJAJEW, N: *Vrijheid en Geest; Het rijk van de geest en het rijk van Cesar; Zelfkennis; Het doel van de geschiedenis; De nieuwe Middeleeuwen*.
- BIBLIOTHECA PHILOSOPHICA HERMETICA: 500 Years Gnosis in Europe. In de Pelikaan, Amsterdam. 1993.
- BUBER, M: *Die chassidische Bücher; Baäl Sjem Tov, Unterweisung im Umgang mit Gott; Chassidische vertellingen; De legende van de Baalsjem*
- BÉNIGNE BOSSUET, J (1627-1704): *Discours sur l'histoire universelle*.
- BLAVATSKY, H.P: artikel uit 1898, in 1991 herdrukt in *The Canadian Theosophist*.
- DANILEVSKI, G.P.: *Werke, Band 8*, Hoofdstuk 'Grigori Savvic Skovoroda', St. Petersburg 1893.
- DIADOCHUS: *Capita centum de perfectione spirituali* (Honderd hoofdstukken over geestelijke volmaaktheid).
- DIADOCHUS VAN FOTIKE, *Filokalia*. Algemene inleiding. Honderd uitspraken over de kennis. Abdij Bethlehem, 1982.
- EVAGRIUS VAN PONTUS en DIADOCHUS VAN PHOTIKÈ: *In geest en waarheid*. Brugge-Utrecht, DDB, 1965.
- GARDEN, E: *Tschaikowski, Eine Biografie*, Insel Verlag, 1998
- KONEVA, L.A. & A. V.: *Anthropologische Ideen in der russischen religiösen Philosophie*
- LENNHOFF, E: *Politische Geheimbündler im Völkergeschehen*. Paul Zsolny-Verlag, Berlin-Wien-Leipzig, 1932.
- LINDENBERG W.: *Zo bidt de mensheid, een universele benadering, East-West* Publications, Den Haag, 4^e druk, 2001.
- MÜLLER, L EN WILLE, I: Deutsche Gesamtausgabe (DGA), supplement: *Solovjevs Leben in Briefen und Gedichten*.
- OYEN, D. VAN: *En God schiep de mens naar zijn beeld en gelijkenis*. Lezing Ouspensky Foundation. Voorjaar 2000.
- PAHLEN, K: *Tschaikowski, Ein Lebensbild*, Wiesbaden, 1980
- RIJCKENBORGH, J. v.: *Egyptische oergnosis dl. 1 & 3; Demasqué*, Rozekruis Pers, Haarlem.
- SCHUBART, W: *De komende Europese mens*. N. V. Eigen Volk, Haarlem,
- SKOVORODA, G.S: *Verzamelde werken, (Russisch)*, Moskou, 1973.
- SOLOVJEV, W: *Erzählung vom Antichrist*
- SPIDLÍK, T: *De Actualiteit van de Russische spiritualiteit*. Lezing 2001.
- SYTENKO, L & T.: Der kontinuierlichkeit des philosophischen Denkens.
- TSJIZEVSKI, D: *Skovoroda, Dichter, Denker, Mystiker*. Wilhelm Fink Verlag, München, 1974.
- WEINREB, F.: *Chassidische Erzählungen*, Thaurus Verlag.
- WEHR, G.: *Der Chassidismus*, Aurum Verlag.
- ZENKOVSKI, V. V.: *Geschichte der russischen Philosophie*, St. Petersburg 1991.

«DE WARE RELIGIE IS NIET WAT MEN WEET, MAAR WAT MEN DOET»

*Geprezen is hij die het pad gaat.
Hij gaat door de duisternis op de smalle weg,
die hij belicht met de vlam van zijn hart.
Geprezen is, hij die de zuiverheid
van het hart bewaart,
want de goddelijke vreugde en liefde
begeleiden hem.*

De overgangperiode tussen de 19^e en de 20^e eeuw wordt in Oost-Europa wel de Zilveren Eeuw genoemd. Beeldende kunstenaars, componisten, schrijvers en denkers – veelal geïnspireerd ook door westerse invloeden – maakten naam, hoewel slechts enkelen ook in West-Europa bekend werden. Velen van hen verloren het leven tijdens de bloedige revolutie van 1917. Anderen werden door het communistisch regime uitgestoten of omgebracht. Hun in druk verschenen werk werd vernietigd of zodanig bewerkt, dat het paste in het socialistisch realisme. Dit proces werd zo grondig doorgevoerd dat zelfs de herinnering aan deze bijzondere mensen werd weggevaagd. Tussen 1953 en 1964 was er een lichte opleving en later, als gevolg van de perestrojka (1986) werden enkelen gerehabiliteerd. Bewaard gebleven boeken werden gepubliceerd. Zo verscheen in 1993 het boek *Twee levens* van Konkordija Jevgenjevna Antarova.

Het is vrijwel onmogelijk de diepte en breedte te beschrijven van het spectrum dat K.J. Antarova in haar 4-delige werk *Twee levens* heeft behandeld. Temeer, daar de tekst van het manuscript niet werd geredigeerd en daardoor moeilijk leesbaar is. Maar misschien slagen wij

K.J. Antarova werd op 13 april 1886 in Warschau (een groot deel van het huidige Polen behoorde toen tot Rusland) geboren. Op elfjarige leeftijd verloor zij haar vader, drie jaar later haar moeder. Hoewel zij toen geen middelen van bestaan meer had, brak zij haar opleiding aan het gymnasium niet af, maar verdiende de kost met het geven van privé-lessen. Na haar eindexamen trad zij tot een kloosterorde toe. Al snel merkte zij dat dit haar weg niet was en zij besloot in St.Petersburg te gaan studeren. Daar koos zij voor geschiedenis en filologie, het hoogste wat een vrouw in die jaren kon bereiken. In 1904 sloot zij haar studie af. Zij kreeg een leerstoel aangeboden, maar droomde veeleer van een leven als actrice en zangeres. Daarom nam zij zanglessen aan het conservatorium van St. Petersburg en werkte als lerares aan een fabrieksschool. De getalenteerde en attractieve 19-jarige moest in die jaren enkele keren wegens honger en uitputting in een ziekenhuis worden opgenomen. In het voorjaar van 1907 werd zij uitgenodigd door het Marinski-theater. Een jaar later ging zij naar het Bolshoi-theater en daar kreeg zij meteen belangrijke rollen te spelen. Ziekte maakte een einde aan haar loopbaan en toen begon zij te schrijven. «Door mijn leraar Stanislavsky werd ik als het ware opnieuw geboren. En nu ik zelfstandig heb leren scheppen, is hij de lichtstraal, die mijn gehele weg als kunstenaar bijlicht,» schreef zij in haar boek Op het scheppende pad. Dit boek en Twee levens werden pas enkele jaren geleden voor het eerst gedrukt.

Adam draagt als
Atlas de
levensstrijd van
de mens. 19^e eeuw.

erin iets van de geest te laten proeven en enkele losse gedachten te belichten. Het boek is geschreven als een spannende avonturenroman. Het speelt afwisselend in Rusland, Midden- en West-Europa, India en Amerika. Talloze helden beminnen elkaar, lijden, sterven, strijden, overwinnen en verliezen. De voornaamste held treedt op als bindende factor. Hij is de as waarom alles draait: het al-ene leven en de *'eeuwig levende en eeuwig vrije goddelijke vonk'* in de mens. Deze held wordt gezocht en allen dienen hem. *«De weg van bevrijding is voor iedereen moeilijk. Men mag een mens niet oordelen, men kan echter wel van hem leren de eigen fouten en zwakheden bloot te leggen. Het levensgeluk kan alleen worden gevonden*

in de kracht van de eeuwigheid die in het eigen hart klinkt. Het is de mens niet gegeven zomaar opeens de sfeer van harmonie en wijsheid binnen te gaan. Iedereen kan echter, als hij van zijn naaste houdt, denken aan de glorie van het Licht in zichzelf en dit Licht eren in de mensen die hij ontmoet.» En zij laat een leraar zeggen: *«De enig ware religie is niet wat men weet en*

Perestrojka' betekent eigenlijk hervorming en heeft betrekking op de ingrijpende economische, sociale en culturele veranderingen die door de president Michail Gorbatsjov in de Sovjet-Unie op gang werden gebracht. 'Glasnost', een begrip dat daarmee verband hield, is de openheid die nodig was om tot de nagestreefde grotere vrijheid in de voormalige Sovjet-Unie te kunnen komen.

Brug in
St.Petersburg,
uitgebeeld op een
camee uit de
collectie van Pjotr
Salzman.

begrijpt, maar wat men in het dagelijkse leven in de praktijk kan brengen [...] Denk niet dat wij hogere wezens zijn... wij zijn ook de weg gegaan, zoals jullie hem nu gaan. Ons hart heeft zich ontwikkeld in leed en verdriet, in onrust en kwellingen heeft ons bewustzijn zich verruimd! [...] Ik sta niet stil. Onvermoeibaar volg ik hen, die mij de hand van hun medelijden en liefde reiken. Mijn trouw volgt hun trouw, net als hun trouw de verheven wezens navolgt. En in deze eeuwige en voortdurende voortgang naar volmaaktheid ligt de wet van het hele universum besloten. Wanneer je hart verheugd deze eeuwige actieve kringloop binnengaat en je denken gelukkig is en het Licht kent... volg mij dan na met volledige trouw, tot het laatste moment.»

GELOVEN EN DAARNAAR HANDELEN

De begrippen 'trouw' en 'tot op het laatste moment' worden steeds herhaald. Trouw, dat wil zeggen: geloven en daarnaar handelen, is voorwaarde voor de gene, die het pad van bevrijding wil exploreren. Trouw is noodzakelijk voor zover

inzicht nog ontbreekt. Maar «door trouw zal men de liefde kunnen bereiken.» Een hogere graad van trouw komt tot uiting in het begrip 'tot het laatste'. Hierin ligt besloten dat de kandidaat of leerling zich zonder voorbehoud overgeeft aan de consequenties van het pad dat voor hem ligt.

Antarova stelt in haar verhaal bepaalde eisen aan de leerlingen van de meesters die zij beschrijft: zelfbeheersing, onbevreesdheid en tact. Daarbij behoren vegetarisme en de gelofte van vrijwillige gehoorzaamheid. Die gelofte kan de leerling ervoor behoeden dat hij uit onwetendheid plichten op zich neemt die zijn progressie kunnen belemmeren of zelfs onmogelijk kunnen maken. «Wanneer je deze eigenschappen hebt verkregen, kun je opnieuw de wereld ingaan om te werken en dienstbaar aan de mensen te zijn.» Genoemde drie eigenschappen worden niet door opvoeding verkregen, maar door het vrijmaken van de 'levende liefde' die ieder in zich draagt. «De aarde is een werkplaats. Het werk dat gedaan moet worden, kan anderen voorkomen als ledigheid. Maar dat is onbelangrijk. Belangrijk is het licht dat door dat werk in de mens wordt vrijgemaakt.» Maar let op! «Het lichaam en zijn omgeving zijn geen gevolgen van de huidige incarnatie, maar van duizenden jaren karma. Men kan zich van geen enkele uiterlijke situatie bevrijden door een wilsbesluit. Alleen de kracht van de liefde kan de uiterlijke en innerlijke weg vrijmaken. Alleen zij verandert de troosteloze dag in stralend geluk [...] De scheppende activiteit van het hart openbaart zich in het dagelijks leven. Zij accepteert ook dat alle voorwaarden onvermijdelijk, eigen, zijn. En dat men zich alleen kan louteren door liefde, barmhartigheid en genade. Dit betekent echter niet dat men het kwaad toelaat en zijn voet op de nek van een ander plaatst. Maar veelmeer strijden, leren, zichzelf beheersen, vallen en weer opstaan, hindernissen overwinnen. Vooral: innerlijk alles met liefde overwinnen.»

LEO TOLSTOI — HET SPOOR VAN EEN ZOEKER

De Russische schrijver Leo Tolstoj was het prototype van een zoeker. Hij was een grensbewoner. Hoewel levensomstandigheden hem geen zorgen hoefden te brengen, ja, hij zelfs in luxe kon leven, kon hij zich niet schikken in het bestaan. Gekweld door een gevoelig sociaal geweten, gepijnigd door religieuze onrust, trachtte hij de bestemming van de mens te doorgronden.

Tolstoj was een diepe denker, een godsdienstfilosoof en leken-theoloog, die zich tijdens zijn leven voortdurend over de kwellende vragen van het mens-zijn uitgesproken heeft. Hij voelde zich gevangen in de tegenstellingen van het leven, verstrikt in het dilemma tussen zijn sociale instelling en het verlangen naar een eenvoudiger boers leven, tussen zinnelijke lust en het onderdrukken ervan, tussen de verantwoordelijkheid voor zijn familie en de behoefte aan eenzaamheid en afzondering, tussen heresie en diepe vroomheid. Was er een uitweg? Zijn hele leven heeft hij ernaar gezocht!

Ondanks zijn moeilijke karakter werd hij door velen vereerd. Zijn publicaties gingen over de hele wereld en zij worden nog steeds gelezen en gewaardeerd. Enkele van zijn romans zijn door verfilming bekend geworden.

Lev Nikolaevitsj Tolstoj werd op 28 april 1828 geboren als de tweede van vijf kinderen. Zijn moeder, vorstin Wolkonskaja, stierf toen hij twee jaar was en zijn vader, graaf N.I. Tolstoj, toen hij negen

was. Lev Nikolaevitsj werd met zijn broers en zusjes door een tante opgevoed. Zij was een zachte vrouw en een voortreffelijke opvoedster, die hem, zoals hij later zei ‘om zo maar te zeggen met menselijke liefde aanstak.’ Op het vaderlijke landgoed groeide hij op in de geest van de rijke Russische adel.

Na zijn eindexamen en een driejarige studie aan de universiteit keerde hij naar zijn landgoed terug en wijdde zich aan de exploitatie ervan. In 1851 streefde hij reeds naar afschaffing van de lijfeigenschap van zijn boeren. Maar zijn ideeën werden niet begrepen. Om direct contact met de boerenbevolking te krijgen, reisde hij door de Kaukasus. Hij ging bij de kozakken wonen omdat zij zo anders waren dan ‘gecivileerde’ vertegenwoordigers van zijn eigen sociale milieu en dicht bij de natuur leefden.

HIJ TROK ALLES IN TWIJFEL

In september 1851 verscheen *Kinderjaren*, zijn eerste vertelling en deel van een trilogie. Spoedig volgden *Jongensjaren* en *Jongelingsjaren*. Als jongeman hield hij een dagboek bij. Daarin beschreef hij de gecompliceerde, vaak verwarrende situaties die hij ontmoette. Op die manier trachtte hij het ‘mens ken uzelf’ te benaderen. In die jaren was hij zeer introvert. Hij trok alles in twijfel. Ook zichzelf. In het begin van zijn dagboek beschreef hij niet alleen zijn onbestendige karakter zeer openhartig, maar ook het ontwaken van zijn zinnen. Soms was hij moraliserend en maakte zichzelf de heftigste verwijten. Steeds zocht hij naar verbetering van zijn karakter.

Tolstoj aan de ploeg. Ilya Repin (1844-1930).

slachtbank werden gebracht. In dit verhaal toonde Tolstoj zijn invoelende vermogen en zijn begrip voor dieren en voor het leed dat hen wordt aangedaan. Dat hij later vegetariër werd is niet zo verwonderlijk.

Inmiddels was voor vermogende Russen het buitenland interessant geworden. Men wilde kennis maken met de westerse vooruitgang in cultuur en techniek. Met dat doel voor ogen reisde Tolstoj in 1857 naar Zwitserland, Frankrijk en Duitsland. Terug op zijn landgoed, begon hij een omvangrijk pedagogisch

›In *Jongensjaren* (1854) schreef hij: «In de loop van het jaar waarin ik een eenzaam, op mijzelf geconcentreerd deugdzzaam leven had geleid, stelde ik mij al voor abstracte vragen naar de bestemming van de mens, naar het toekomstige leven, naar de onsterfelijkheid van de ziel. Mijn zwakke, kinderlijke geest hield zich met de vurige ijver der onervarenheid bezig met het oplossen van vragen die alleen beantwoord kunnen worden door mensen die het hoogste niveau van menszijn bereiken.»

Tolstoj nam deel aan de Krimoorlog. De oorlogshandelingen grepen hem diep aan. Hij verafschuwde de misdaden en gruwelen van de oorlog en veroordeelde ze scherp. In 1856 verliet hij het leger en een jaar daarvoor schreef hij: «Gisteren bracht een gesprek over het goddelijke en het geloof mij op de verbazingwekkende idee dat ik mijn leven aan de verwerkelijking daarvan zou kunnen wijden. Het idee een godsdienst te stichten, die overeen zou komen met het huidige ontwikkelingsniveau van de mens. De religie Christi, gezuiverd van dogma's en mystiek, een praktische religie.» Het leven en de zin van het leven zijn de vragen waarmee hij zich bezighield. De centrale vraag voor hem was: hoe kan men op de juiste manier leven?

HIJ STICHTTE EEN SCHOOL EN GAF ZELF LES

Geleidelijk aan ontwikkelde zich zijn schrijverschap. In 1856 begon hij aan de levensgeschiedenis van een paard. Het was een verhaal over het gedrag van een kudde, kort voordat de dieren naar de

programma voor de kinderen van zijn boeren. Hij stichtte een school, gaf zelf les en schreef het zogenoemde volks-abc-darium, een elementair leerboek in delen. Later zou dat boek door heel Rusland verbreid worden. In 1860 ondernam hij een buitenlandse reis om zijn pedagogische inzichten te verdiepen.

In 1862 – Leo Tolstoj was toen 34 – trouwde hij met de 17-jarige Sofia Andrejevna Behrs, zijn onontbeerlijke partner en helpster. Zij kregen samen acht kinde-

ren. Toen Lev Nikolaevitsj later zijn levensstijl steeds meer in twijfel trok, werd de relatie tussen de echtelieden moeilijker. Legde hij zich aanvankelijk toe op het schrijven van vertellingen, nu werkte hij aan omvangrijke romans als *Oorlog en vrede*, *Anna Karenina* en *De opstanding*. Alle romans hebben autobiografische aspecten en maatschappelijke onderwerpen. Maar zij draaien vooral om de vraag hoe de mens moet leven; een vraag die hem steeds bezighield.

IDEAAL BOTSTE MET INNERLIJKE CHAOS

Naarmate hij ouder werd, hield hij zich meer bezig met geloofsvragen. Hij formuleerde ze nu als drie plichten: de verplichting tegenover zichzelf, de verplichting tegenover zijn naaste en de verplichting tegenover God. Dit ideaal botste met

Anonieme tekening van Tolstoj als student aan de universiteit van Kazan, Rusland.

*Hoe heet je, vraagt men mij.
Zij denken dat ik mij vastleg op een naam,
maar dat doe ik niet.
Ik heb me van alles losgemaakt,
heb naam, noch plaats, noch vaderland.
Helemaal niets.
Hoe ik heet? Mens!
Hoe oud ik ben?
Jaren tel ik niet; ik kan ze niet tellen,
omdat ik er altijd al was
en er steeds zal zijn.*

*Wie is je vader?
Ik heb vader noch moeder.
God is mijn vader en de aarde mijn moeder.*

Ach, met jou valt niet te praten!

*Ik vraag jullie ook niet met mij te praten.
Je kwelt me met je praten.*

*Waar ga je naar toe?
Waar God mij brengt.
(Uit: Leo Tolstoj, *De opstanding*)*

Pagina uit *Jeugd*,
autobiografische
roman van Tolstoj.
1857.

een gevoel van innerlijke verscheurdheid: «Waarom is alles zo mooi in mijn gemoed en komt het op het papier en in mijn leven zo lelijk eruit?»

Om zijn overtuiging aan anderen mede te delen, publiceerde hij kort na elkaar *Mijn biecht* (1879), *Kritiek van de dogmatische religie* (1880), *Concordantie en vertaling van de vier evangeliën* (1880) en *Wat ik geloof* (1883). *Mijn biecht* was het verslag van de innerlijke strijd om zich los te maken van de kerk. Hij viel het dogmatisme van de orthodoxe kerk frontaal aan. Daarvoor was toen veel moed nodig. Immers, de kerk in Rusland was een staatskerk. Publicatie van ge-

noemde geschriften werd uiteindelijk verboden en Tolstoj maakte toen zelf kopieën om te verspreiden. In *Mijn biecht* schrijft hij: «Ik haalde mij voor de geest dat ik alleen dan leefde, als ik in God geloofde. Het was ook nu als vroeger: ik hoefde alleen aan God te denken en ik leefde op. Ik hoefde Hem alleen maar te vergeten en het leven verdween. God kennen en leven is één en hetzelfde. God is het leven.»

IK GELOOF DAT HIJ IN MIJ IS

Tolstoj formuleert zijn geloof als volgt: «Ik geloof in God, waarin ik de geest en de

liefde en het principe van al het zijnde zie. Ik geloof, dat Hij in mij is, zoals ik in Hem ben. Ik geloof dat de wil van God nooit duidelijker is uitgedrukt dan in de leer van de Christusmens. Ik geloof dat de zin van het leven voor elk van ons daaruit bestaat, de liefde tot Hem groter te laten worden.» In *Wat ik geloof* staat o.a.: «*Christus stelt tegenover het persoonlijke leven geen leven na de dood, maar een algemeen leven in vereniging met het heden, verleden en de toekomst van de hele mensheid, het leven van de mensenzoon. Elke zingeving van een persoonlijk leven is een vergissing, als zij niet berust op het afstand doen van het ik omwille van de dienst aan de mens, aan de mensheid, aan de mensenzoon.*»

En verder: «*Christus roept ons niet tot iets dat slechter is, maar tot een wereld die beter is dan deze [...] Hij leert een leven, waarin, afgezien van de verlossing door het verlies van het persoonlijke leven, hier, in deze wereld minder smart en meer vreugde zal zijn, dan door een persoonlijk leven. Christus, die zijn leer openbaart, zegt, dat het ware wereldse voordeel ligt in het niet gedenken van het wereldse leven.*» Met deze opvatting kwam Tolstoj heel dicht bij het inzicht, dat het ik dat heil niet kan verwerven. De mens moet een weg zoeken die niets vraagt voor het ik. Alleen op die weg is bevrijding mogelijk. Tolstoj trachtte dit inzicht te realiseren door te handelen, vrij van onzuiverheden.

Naarmate hij ouder werd, leidde Lev Nikolaevitsj een teruggetrokken en sober leven, zoals dat, volgens hem, paste bij een gelovige. Hij nam grotendeels afstand van zijn bezit en hij werd vegetariër. Hij onderhield wel contact met zijn gezin, maar trok zich van tijd tot tijd terug in een huis zonder enig comfort in de buurt van zijn landgoed. Door zijn religieuze instelling trok hij veel gelijkgezinden aan. Zij noemden zich Tolstoianen. Zij vormden gemeenschappen, weigerden elke medewerking aan de staat en betaalden geen belas-

ting. Velen werden vervolgd of gevangen gezet. Vanwege zijn populariteit werd Tolstoj zelf echter door de Tsaren ontzien. Spoedig na de machtsgreep van de bolsjewisten werden zulke 'oppositiegroepen' als die van Tolstoj uitgeroeid. Later werden ook in Purleigh en in Whiteways in Engeland Tolstojaanse gemeenschappen opgericht waar men het zuivere communisme in praktijk poogde te brengen.

«...WAT GOD IN HET MENSENHART SCHREEF»

Zijn religieuze opvattingen komen in de roman *Opstanding* duidelijk naar voren. Hij schreef: «*Dergelijke verwarring komt daaruit voort, dat mensen iets als wet aannemen, wat geen ware wet is. Dat echter, wat door God zelf in het mensenhart is geschreven, dat nemen zij niet als wet aan.*» Deze roman was aanleiding voor de kerk om Lev Nikolaevitsj in 1901 uit haar gelederen te stoten. In hetzelfde jaar werd hij de Nobelprijs voor literatuur.

In zijn laatste dagen wilde Tolstoj alleen nog dienaar Gods zijn. Hij werd omgeven door vele volgelingen, maar zag zichzelf nog steeds als zoeker. In april 1910 schreef hij aan een boer: «*Het leven bevalt mij alleen, in zover ik in staat ben de erfenis Christi, zover mijn krachten reiken, te vervullen. Dat betekent, van God en mijn naasten te houden. Van God houden betekent: alle mensen beminnen, net als men zijn broeder en zuster bemint. Dit, en alleen dit is mijn doel.*»

Tolstoj trok zich steeds verder terug uit de samenleving. Aan het einde van zijn leven verliet hij zijn landgoed en liet gezin, cultuur en volgelingen achter. Op de 7^e november 1910 stierf hij aan de gevolgen van een longontsteking. In zijn afscheidsbrief staat: «*Ik kan niet langer in luxe leven en doe dat wat oude mensen van mijn leeftijd plegen te doen: zij verlaten het wereldse bestaan om de laatste dagen van hun leven in eenzaamheid en vrede door te brengen.*»

«ELKE MENSENZIEL IS EEN DEEL VAN GOD»

Als de rabbi vertelt

Het was donker en kaarsen werden aangestoken. Rabbi Jozef sprak: «Jehir Or, het worde licht. Maar wat is licht? Het wordt helder en ik voel mij lichter. De duisternis echter drukt zwaar op ons, bindt ons aan de wereld van het kwade, bijvoorbeeld door een wereldbeeld, dat alleen het waarneembare als waarheid accepteert. Zo kan het in de kamer weliswaar licht zijn, maar in onszelf heel donker. Wanneer in iemand echter de eeuwigheid schijnt, kan het in de kamer zelfs donker zijn, maar hij wordt door het Licht der wereld verlicht.»

De Baalsjém
keert terug, H.N.
Werkman (1882 –
1945). Stedelijk
Museum,
Amsterdam.

Tsaddik is de chassidische benaming voor de geestelijk leider van een groep chassidim. Als een tsaddik vertelde, koos hij als onderwerp graag iets uit het dagelijks leven om de verbinding met de eeuwigheid en de zin van het leven te tonen. In het midden van de 18^e eeuw ontstonden zo in de Oekraïne, Wit-Rusland en Polen talloze chassidische verhalen die de wijsheid van de tsaddikem en de rijkdom van het joodse leven weerspiegelen. Het chassidisme ontstond op het fundament van de Hebreeuwse religie als een grote vernieuwingsbeweging die leidde tot de spirituele ervaring van het goddelijke. Deze stroming ontwikkelde zich tegenover het verstarde formalisme. Vooral voor de dikwijls in moeilijke omstandigheden levende lagere klasse maakte het chassidisme een rechtstreeks religieus beleven mogelijk. De schrijver en filosoof Martin Buber (1878-1965) noemt de chassidische leer in hoofdzaak 'een verwijzing naar een leven in enthousiasme, in enthousiaste vreugde.' Buber beschreef de oorsprong van het chassidisme en trachtte het opnieuw te belevendigen. Door hem werd het chassidisme ook voor veel niet-Joden een levendig begrip.

DE GODDELIJKE VONK ERVAART DE BALLINGSCHAP

Stichter van het chassidisme was Israël ben Eliëzer, die bekend geworden is als Baäl Sjem Tov of Baalsjém (hij die de goede naam draagt). Voor hem was het gebed dat uit het hart opstijgt het dienstbare antwoord op de roep van God. Hij onderwees dat alles, zowel boven als hier beneden, een eenheid is. Daarmee zei hij hetzelfde als de Tabula Smaragdina: «Wat beneden is, is gelijk aan wat boven is, en wat boven is, is gelijk aan wat beneden is.» Voor de Baalsjém zijn de mensen verantwoordelijk voor de schepping en haar verlossing. De shechina

of goddelijke vonk ervaart in alles en iedereen de kwelling van voortdurende ballingschap «*Alle mensen zijn de verblijven van dolende zielen. In vele wezens wonen zij en streven zij van gestalte tot gestalte naar de voleinding. Zij, die zich echter niet vermogen te louteren, worden omstrikt door de 'wereld der verwarring.'*» Deze zuiver gnostieke uitspraken komen overeen met de woorden van Paulus in zijn brief aan de Romeinen, (8: 19-22): «*Want het schepsel, als met opgestoken hoofd, verwacht de openbaring der kinderen Gods.*»

Van de Baalsjém zijn geen geschriften bekend. Voor zijn snel groeiende groep aanhangers bestond ook geen rationele 'scholing'. Belangrijk waren de algemene leringen en vooral de *levenshouding* van de Baalsjém en zijn medewerkers. Dat waren de richtlijnen voor diegenen die het pad wilden gaan. Zij toonden hun volgelingen dat het hart 'in overgave aan God moest ontbranden' om de tijd op te heffen en werkelijk in het hier en nu te kunnen leven. «Wijding van het leven van alledag» noemde Martin Buber deze typisch chassidische instelling.

In het chassidisme ging het alleen om de werkzaamheid. Daardoor kon iedereen die waarlijk streefde, doorbreken naar het Licht en direct schouwen. «*Om dit mogelijk te maken heeft God zich teruggetrokken van zijn schepping, teneinde door haar in bewust verlangen bemind,*

De vroege christenen en bijvoorbeeld ook de katharen, kenden een volstrekte gelijkwaardigheid van man en vrouw. In het chassidisme was en is dit niet het geval. Het is de vrouw niet toegestaan de heilige teksten te bestuderen, en zij is volstrekt aan de man onderworpen. Er zijn films (bijv. Jentl) en boeken (bijv. Abraham Pearl, Vreugde der Wet) met dit aspect van het chassidisme als onderwerp.

Simson en de
leeuw, Skorina.
Witrussisch.

omvat en gegrepen te worden.» De ‘geval-
len schepping’ bevat vonken van het god-
delijke (de shechina) en de mens kan door
zijn leven naar God te richten, altijd met
zijn schepper verbonden zijn. Door dit in
het dagelijks leven te ervaren, kenden de
chassidim grote innerlijke vreugde. On-
danks ziekte, nood en het verlies van dier-
baren, konden zij hun lijden in blijdschap
aanvaarden. *«Wat moet ik jullie daarop ant-
woorden, daar mij nog nooit leed is ge-
schied.»* zei een tsaddiek. Zijn leerlingen
wisten echter dat ook zijn leven uit nood
en leed bestond en zij begrepen zijn woor-
den.

Deze levensvreugde, dit bewust aan-
vaarden kwam ook in de dans tot uiting.
Chassidim dansten in vreugde en verdriet,
want zij wisten dat elke stap – zo zegt ook
David in zijn psalmen – niet alleen een vra-
gend of dankend gebed is, maar een mach-
tig, lichtend geheim kan zijn met magische
kracht. *«Als je een Godswoord spreekt, ga
dan met al je ledematen tot dat woord in,»*
onderwees Rabbi Mosje van Kobryn. Toen
een leerling vroeg: *«Hoe kan de grote mens
in het kleine gaan?»* antwoordde hij: *«Wij
spreken niet van hem, die zich groter
waant dan het woord.»*

TOEN BEGREEP DE LEERLING

Het Woord dat aldus in de Geest ver-

heven is, wordt een ark van Noach die de
dienstbare mens opneemt en meeneemt
op zijn weg. Een leerling, die niet wist
hoe hij zich op deze dienstbaarheid
moest voorbereiden, werd door Rabbi
Sjmelke van Nikolsburg naar een herber-
gier in een afgelegen stad gestuurd. Enige
weken observeerde de leerling de zwijg-
zame waard, die met de grootste zorgvul-
digheid zijn gerei en vaatwerk schoon-
maakte, verzonken in gebed. Toen be-
greep de leerling. En Rabbi Sjmelke zette
voor zijn leerlingen uiteen dat de mens als
een vat moest zijn dat gewillig ontvangt
wat hem toegedacht is. Of het nu wijn is
of azijn. In deze woorden weerklinkt de
leer van de Baalsjém: *«Bedenk, dat ge
slechts een vat bent en dat uw gedachten
en uw woord werelden zijn die zich uit-
breiden... En wanneer ge het licht Gods in
uw gedachte en uw woord hebt opgeno-
men, laat dan dit uw bede zijn: dat de ze-
genende overvloed zich uit de wereld der
gedachte over de wereld van het woord uit-
giet... Want geen ding ter wereld is buiten
de eenheid Gods gesteld...»*

Liefde is het hoogste goed voor de
chassidim. De liefde voor God en – hoe
kan het anders – liefde voor elk schepsel.
Als een rode draad loopt dit spirituele ge-
geven door de verhalen die verteld werden
om de zoeker te helpen. Een vader kwam
bij de Baalsjém en klaagde dat zijn zoon
ontaard was en afweek van de inzichten
van zijn vader. Het antwoord van de Baäl-
sjem was: *«Meer liefhebben.»*

*«Slechts de heiliging zonder onderscheid
van al het handelen, slechts het aan God
opdragen van het gewone leven, zoals het
reilt en zeilt, slechts de wijding van het
natuurlijk verbonden zijn met de wereld
heeft verlossende kracht. Slechts uit de
verlossing van alledag groeit de opperste
dag der verlossing.»*

De tsaddikim waren leiders van chassidische gemeenten. Het woord tsaddik wordt gewoonlijk vertaald met 'rechtvaardige', maar betekent 'de rechtvaardig geblekene', 'de goed bevondene'. Het woord chassidim is ontleend aan een groep joden in Palestina (3^e – 2^e eeuw v. C.) die zich verzetten tegen het hellenisme. In het middeleeuwse Duitsland bestond een groep mystieke chassidim. Ca. 1700 was er een messiaans-kabbalistische beweging in Polen die zich chassidim noemde. Deze groep had verbindingen met de mystiek-religieuze joodse volksbeweging van Israël ben Eliëzer of Besjt, meer bekend als Baäl Sjem Tov, 'Meester van de wonderbaarlijke Godsnaam' of 'bezitter van de goede naam'.

IEDERE ZIEL IS EEN VONK VAN DE OERZIEL

Toen Rabbi Sjmelke gevraagd werd, hoe iemand het gebod van de naastenliefde zou kunnen nakomen, als hem kwaad gedaan werd, luidde het antwoord: *«Je moet het woord goed begrijpen: bemin je naaste als iets wat jezelf bent. Want alle zielen zijn één. Iedere ziel is slechts een vonk van de oerzielen die geheel in hen allen is, zoals jouw ziel in alle delen van je lichaam is. Het kan wel eens gebeuren dat je hand zich vergist, en dat je jezelf slaat; neem je dan een stok om je hand te tuchtigen, omdat deze geen inzicht heeft? Waarmee je je pijn nog verergert? Zo is het, wanneer je naaste, die met jou één ziel is, je uit gebrek aan inzicht kwaad doet; vergeld je het hem, dan doe je jezelf pijn.»* Toen vroeg de leerling: *«Maar als ik nu een mens zie die boos is voor God, hoe kan ik hem dan liefhebben?»* «Weet je niet,» zei Rabbi Sjmelke, *«dat de oerziel uit Gods wezen kwam en dat elke mensenziel een deel van God is? En heb je geen erbarmen als je ziet, hoe een van zijn heilige vonken zich heeft vastgewerkt en stikt?»*

De weg terug naar het oorspronkelijke leven is een ontwikkeling die het ge-

duld, de overgave en nooit aflatende zekerheid van het geloof nodig heeft. Een chassidim, die zich beklagde bij een rabbi, dat hij onophoudelijk leerde, bad, goed trachtte te zijn maar geen voortgang bemerkte, kreeg als antwoord een gelijkenis: *«Wij hebben in de naam van Elia geleerd: de mens neme de thora op zich als een os zijn juk en een ezel zijn last. Zie, hoe de os 's morgens uit de stal naar de akker gaat en ploegt en teruggeleid wordt. Dag na dag. En niets verandert er voor hem, maar het geploegde veld brengt vruchten voort.»* Zuiver geloof moet gedragen en versterkt worden door de heilige vlam van het verlangen en vooral door deemoed. Hierover gaat de volgende overgeleverde parabel: *Een smidsgezel wilde zelfstandig zijn. Hij kocht een aambeeld, een hamer en een blaasbalg en ging aan het werk. Maar er kwam niets uit zijn handen. Toen zei de oude smid: «Je hebt alles wat je nodig hebt, alleen de vonk ontbreekt!»*

«OM DIE VOLKOMEN MENS IS HET DE WERELD TE DOEN»

Alles wat de mens doet, heeft een doel nodig. Welk doel boven de eigen verlossing uitgaat en welke gerichtheid nodig is om het te bereiken, onderwees de Baal-sjem zijn volgelingen. Martin Buber vatte die leer samen: *«Iedereen bepaalt door zijn handelingen het lot van de wereld. In een voor hem en ieder ander onkenbare mate. Om hem nu, om die volkomen mens, om die waarachtige helper is het de wereld te doen. Op hem wacht zij verlangend. Wacht zij steeds weer verlangend.»*

THE GRAIL AND THE
ROSYCROSS

CRYSTAL
SERIES

THE GRAIL AND THE ROSYCROSS

Great teachers of wisdom like Hermes, the Buddha, Zarathustra or Jesus periodically built a spiritual bridge between the perfect and the imperfect world. In many legends, this in fact impossible, temporary link between eternity and time is called the Grail, the cup or the divine mixing vessel: a protected field of life in which the seeking soul that has overcome all earthly resistance, can find its path to eternity.

In this book from the Crystal series, the reader not only finds the western legends of Percival and the Grail knights of King Arthur's Round Table, but for instance also the Persian legend of Kay Chosrou and the Chalice of Jamshid that reflects the universe, and the mediaeval Russian legend of Vsevolod, who becomes Grail king of the invisible city of Kitesh.

Also in the Hermetic philosophy we can read about the 'Mixing Vessel that was sent down filled with the powers of the Spirit', a Grail cup for healing humanity. It becomes clear that the confrontation with the spiritual values of the Grail can totally change our lives. Whoever succeeds in finding that un-earthly energy will receive the divine wisdom firsthand.

Pb., 88 pages, ISBN 90 6732 301 2, € 10,50. To be published January 2004.

UNITED KINGDOM
U.S.A.

BMLR7, LONDON WC1N3XX
PO BOX 9246, BAKERSFIELD CA. 93389-9246
PO BOX 334, CHATHAM N.Y. 12037

NEW ZEALAND
AUSTRALIA

PO BOX 616, CAMBRIDGE
PO BOX 159, CAMPBELLTOWN, N.S. WALES 2560
PO BOX 234, EMERALD VIC 3782

CANADA
NETHERLANDS

RR 1 INVERARY ONTARIO K0H 1 X0
BAKENESSERGRACHT 5, NL 2011 JS HAARLEM
info@rozekruispers.com

